

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP

A HAZAI NÉGY EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy íven, a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden két hétben.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNYÁNSZKY VIKTOR
hirlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára egész évre 8 kor., félévre 4 kor., negyedévre 2 k. A „Hivatalos Közlemények” melléklettel egész évre 10 kor., félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor. — A Hiv. Közl. a főlap nélkül egész évre 4 kor. — A Hiv. Közl.-t az anyaegyházak és felsőbbrendű iskolák ingyen kapják. Ára az Órálló megrendelőinek 2 kor., külön 4 kor.

TARTALOM: Október 31-én. *Poszelek Sándor.* — Szemle. — Tárcza: A vallásügy a szécsényi országgyűlésen 1705-ben. *Domján Elek.* — Oktatásügy. — Külföldi krónika. „Keresztység és korszellem”. *Dr. Szilávik Mátys.* — Egyházi élet. — Pályázatok. — Szerkesztői üzenetek. — Reformáció-ünnepi melléklet. A wittenbergi búcsú. (*Halac.*) — Asszonyokról-asszonyoknak. *Gineverné Győri Ilona.* — Tompa erkölcsi célzatú költeményei. *Gagyhy Dénes.* — „Erős várunk az Úr Isten” keletkezése. *Dr. Szélnyi Ödön.*

— Október 31-én. —

„Ez a nap, melyet az Úr rendelt, örvendezzünk és vigadjunk azon!” (118. zsolt. 24). „Hatalmas dolgokat cselekedett az Úr mi velünk, azért vigadjunk”. (126. zsolt. 3).

Ez azon diadali ének *alaphangja*, mely e napon milliók szívéből, ihletett ajkokról hangzik, bizonyosággal annak, hogy valóban „erős vár a mi Istenünk”.

E szűk keretbe szorított ünnepi cikknek feladata összeesik a nagyobb szabású zeneköltemény bevezető részének, az úgynevezett nyitánynak ismeretes céljával. Az alaphangnak néhány akkordban való kifejezésével, ünnepünk jelentőségének néhány vonással való kidomborításával megoldotta feladatát.

Mi volt a reformáció? Első sorban a keresztyén egyházban, a hívek istenadta szent jogainak visszahódítása végett megindult *szabadságharc*.

Október 31-én tüzte ki ott a wittenbergi vártemplom kapuján a harera szólító zászlót Luther Márton, az Isten szíve szerint való férfiú. Szava nemcsak *óramutatója* volt egy önmagával meghasonlott kor kínos vergődésének, az elvilágiasodott egyház gyámsága alatt nyögő szív szabadság után való vágyának, hanem biztos *útmutatója* is az igazság drágagyöngyét kereső, „széles úton” tévelygő léleknek az egyedül célhoz vezető „keskeny út” felé.

Ő maga ott, az erfurti klostrom komor falai közt, az önmagával vívott kemény, hosszú harcra *egy világ harcát* harcolta meg. S e diadallal végződő harc után Isten szent lelke a világtörténelem nagy hőségévé avatta. A belső megnyugvás, a béke pálmája lőn az ő jutalma s e jutalmat megosztani a világgal volt az ő *történeti missiója*.

E missió sikeres betöltése ugyanazon feltételhez volt kötve. A reformáció áldásainak a világ számára való biztosítása csak harc útján vált lehetővé. Teljesednie kellett a haladás, a tökéletesedés,

az isteni üdvintézkedések történetében folyton megújuló azon törvénynek, melynek szomorú jelensége már a Megváltó utal e szóval: „nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak, hanem fegyvert”. (Máté 10, 34.).

A béke evangélioma, melyet a nagy reformátor az ő 95 tételében hirdetett, *harci riadóvá* lőn. *Harci riadóvá* annak a zsarnoki hatalomnak táborában, mely századok óta rabigába hajtá a keresztyén szabadságra hivatott lelkeket.

A középkori egyház a közjólétnek egymást feltételező s egymást kiegészítő tényezői közt nemcsak *választó falat* emelt, hanem köztük egymást kizáró s egymást megsemmisítő *ellentéteket* teremtett. E pusztító dualismus az anyagi, a szellemi, a vallás-erkölcsi viszonyok fejlődésének útját állotta. A közboldogulás elé emelt gát, az aránylag kisszámú „választottak”-nak védő gátul szolgált azon áramlat ellen, mely hatalmát előbb-utóbb a nagykorúsága tudatára ébredő laikus nép bosszújában megsemmisítéssel fenyegette.

Az egyház megesosontosodott hivatalos *tana* szemben a renaissance termékenyítő hatása alatt megújult, fejlett *köztudattal*, *hit és tudomány*, *állam és egyház a vallásos kegyelet s a hazafias érzület*, a jogait követelő *egyéni szabadság* szemben a hagyományos kiváltságokra támaszkodó *közrend érdekével*, megannyi éles ellentétek, melyeknek meg-megújuló heves összeütközése a keresztyén világot válságos helyzetbe sodorta. A társas élet organismusának egyes szervei a helyett, hogy a közjólét fejlesztése terén egymást támogatták volna, irigykedve s féltékenykedve megbéníták egymást s a hatalomért való versengésben kimeríték erejüket.

E pusztító dualismusként vetett véget a reformáció az által, hogy az *írás*, az isteni kijelentés örök üdvigazságainak alapjára helyezkedett. A refor-

máció nem pusztán történeti tény, hanem életelv, folyton alkotó, tisztító, békéltető, üdvözítő elv, mely az élet összes viszonyaira termékenyítőleg s megszentelőleg hat.

Aldásai, vívmányainak mérlegelése nem e szerény cikk keretébe való. Csak egyik-másiknak száraz megemlézésére szorítkozom.

Az egyház nem földi hatalmi intézmény, hanem az emberiség valláserkölsi fejlesztésére, a hitélet ápolására hivatott lelki közösség. Állam és egyház nem ellenfelek, az elsőségért küzdő vetélytársak, hanem közös isteni rendelésen alapuló s közös célra törekvő különböző alakjai ugyanazon népéletnek. Mentől világosabb az elme, annál alkalmasabb a hit titkainak is megismerésére. Az egyház cultusa, szervezete, kormányzata, a család s társadalmi élet, az anyagi és szellemi jólét a reformáció szellemének hatása alatt nemcsak megújult, hanem a jogaiba visszahelyezett írás isteni elveinek érvényesülésével, a fejlődés azon stádiumához jutott, hol igaz rendeltetésének célját sokkal jobban megközelítheti.

Ne legyen ünnepünk csak *symboluma* azon eszmének, mely emlékéhez fűződik. A magasztos történeti tény igaz jelentőségének megfelelően csak akkor méltatjuk, ha az mi bennünk, saját kis világunkban is megvalósul.

„Tartsd meg azt, a mi nálad van, hogy senki el ne vegye koronádat!” (Ján. jel. 3, 11.).

Poszvék Sándor.

SZEMLE.

Báró Bánffy Dezső s a Gusztáv Adolf-egylet. A „Magyar Állam” f. évi 230-ik (okt. 8.) számában megemlékezik a Gusztáv Adolf-egyletnek a magyar református egyház konventjéhez intézett átiratáról, a melyben a közös cél érdekében testvéri szövetségésre szólítja fel. Tudósításához hozzáfűzi a következő sorokat: „A református konvent elnöke, báró Bánffy Dezső azt a véleményét fejezte ki, hogy ettől a szövetségtől tartózkodniok kell, mert a Gusztáv Adolf-egylet inkább lutheránus, mint református célokat szolgál, azonkívül a pangermán törekvéseket kedvezően fogadja”. Mondta-e valósággal Bánffy Dezső a neki tulajdonított szavakat, nem tudjuk megállapítani, mert az ellenőrzés módjai nem állanak rendelkezésünkre. Azonban, mivel a magyar közélet szereplő egyéniségei bírnak annyi izléssel és tapintattal, hogy a róluk elhíresztelt alaptalan nyilatkozatokat, főképp ha bántó élük van, nagy serénységgel megcáfolják s Bánffy Dezső ezt mindeztideig nem tartotta szükségesnek, jogos az a föltevés, hogy a közölt nyilatkozat megtörtént.

Ha megtörtént, akkor nagyon szomorú eset áll előttünk. A bizonyítékok egész garmadája a tanunk rá, hogy a Gusztáv Adolf-egylet tisztán vallási célokat szolgáló egyesület, mely főleg a katolikuslakta vidékek széledező nyárait gyámolítja az irgalom olajával. Nemzeti-ségi izgatást nem folytat; mindegy néki, akármilyen nyelvű egyház, magyar, német, tót, vend (a mi viszonyainkat véve) cseh, orosz, lengyel stb., csak azt nézi, reá szoruló-e segítő kezére. Csak az idei esztendőn is

200 Mk. körül kapott tőle a pozsonyi magyar ref. egyház — bizonyára a pangermán törekvések támogatása végett. Beszéljetelek, Tokaj, Diósgyőr, Tallya (a melynek templomában Kossuth Lajost keresztelték), Sátoraljaiújhely, Kölesd, Pápa stb. tiszta magyar gyülekezetei, megtagadott-e töletek csak egy árva fillért is a Gusztáv Adolf-egylet, a midőn ajtaján zörgöttetek? Kivánta-e, hogy németekké legyetek a szeretetadomány fejében? Nagyon lekötelezne bennünket Ő nagyméltósága, ha csak egy árva adatot is felhozna állításunk megdöntésére.

Van azonban még egy észrevételünk. A Gusztáv Adolf-egylet csak azon egyházakat részesíti segélyében, a melyek a magyarhoni Evang. Egyházi Gyámintézet ajánlását megnyerték. Ez ajánlásban része van egyházunk egész vezérkarának. Jóváhagyások nélkül minden kérvénynek mellőzés a sorsa. A midőn Bánffy Dezső a Gusztáv Adolf-egyletet pangermán törekvésekkel vádolja, a vád a mi egyházunkat is éri, mely a Gusztáv Adolf-egyletnek tájékozással és tanácsesal szolgál. Amde mi jögon és alapon állíthatja bárki, (ha csak humorizálni nem akar), hogy egyházunk fejei, Prónay Dezső báró, Laszkáry Gyula, Szentiványi Árpád, Zsilinszky Mihály, Ihász Lajos, Radvánszky Béla, Berzsenyi Jenő, Láng Lajos és püspökeink pangermán törekvéseket támogatnak? Szövetségünk abban a pillanatban megszakadna, míhelyt első jelét látnánk annak, hogy a Gusztáv Adolf-egylet hazánkban német nemzetiségi érdekek szolgálatába szegődik. A vádolóknak Gyurácz Ferenc miskolci beszédének szavaival válaszolunk: „Kik azt állítják, hogy segédkezésének politikai, nyelvi vagy más mellék-céljai vannak, azok tudva vagy tudatlanul méltatlanul gyanusítanak s ezekről csak azt mondhatjuk az Írás szavaival: „Uram, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek“.

TÁRCA.

A vallásügy a szécsényi országgyűlésen 1705-ben.

Irta: Domján Elek.

(Vége.)

A szécsényi végzések 16. cikke értelmében Rákóczi, a kinek jellemében egyik legjellegzetesebb vonás volt: teljesíteni esküszertint kötelességeit, kiadta hamarosan a templomok és jövedelmeik visszaadására országgyűlésileg rendelt bizottságoknak az eljárásra vonatkozó utasításait. Magukat ezen bizottságokat a három felekezet tagjaiból alakították meg; mindegyikben volt egy-egy róm. katolikus, egy-egy ág. hitvallású és egy-egy református tag. Az evang. tagok Breznay János (Abaúj-Zemplén és Borsod részére); Szentmiklósy György (Gömör és Torna részére); Bohus Ferenc (Trencsén és Turóc részére); Okolicsányi Gáspár (Zólyom, Hont, Nógrád és Heves részére); Balog Gáspár (Bars, Komárom és Esztergom részére); Okolicsányi Kristóf (Árva és Liptó részére); Görgöy Imre (Szepes és Sáros részére); Gosztonyi Miklós (Pozsony és Nyitra részére); Roth János (Ung, Bereg, Ugocea, Szathmár és Szabolcs részére).

A bizottságok részére kiadott utasítások a nagy fejedelmet jellemző és katholicismusán hatalmas erővel felülemelkedő szabadelyűségről tanúskodnak. Az utasítások alapelve az atyafiságos szeretet és az igazság, a melyet lelkökre köt a biztosoknak a fejedelem. Az országgyűlési megegyezés értelmében adandók át a templomok, iskolák s jövedelmeik jogos tulajdonosaiknak. A mely fél veszít,

az építésre új helyet kapjon. Senki — speciális daclatio híjján — idegen felekezetű papnak ne fizessen. Harangozás és temetés mindenütt szabad legyen. Oly elvek, melyek még korunkban sem bírtak érvényesülni! A kórházak nyitva legyenek mindenki előtt, valláskülönbség nélkül. Ilyen s ehhez hasonló utasításokkal bocsátotta útnak a fejedelem a protestánsok égető sebeinek gyógyítására, panaszaik elnémitására a nemzetgyűlésből kiküldött bizottságot. Az általános elvek mellett magukban foglalták az utasítások a felekezetek képviselőinek a nemzetgyűlésben békés úton létrehozott megállapodásait is. Az országgyűlésileg kimondott elveknek, a rendek békés megegyésének gyakorlati végrehajtása azonban igen sok akadályba ütközött. Az a szellem, a mely a fejedelmet s a békés egyezés útjára lépett kath. rendeket is vezette, nem lett úrrá a nép klerikus vezetőiben. Tiltakozások hangzóttak fel majd mindenütt, a hol az erőszakkal elvett templomok s tartozékaik visszaadásáról volt szó; imitt-amott ellenhatásul megszólalt a protestánsok ellenmondása is, a minnek rendszerint mélyebbre ható oka volt, a mire a szécsényi gyűlésen megegyező rendek nem is gondoltak, ez a természetes és törvényes egyéni tulajdon, avagy szerzemény birtoklásának jogában rejlett.

Még 1705. dec. 12-én megkezdték a biztosok működésüket *Pozsony vármegye* területén és pedig *Nagyszombatban*, végrehajtván az egyezés rendelkezését, melynek értelmében a pusztá templom jutott tartozékaival az evangélikusoknak.

Modorban, a hol az evangélikusoknak a piaci templomot, iskolákkal és paróchiákkal együtt kellett volna megkapniok, Pyber püspök és a bencések ellenszegülése s Beresényire történt appellálása következtében függőben maradt az egyezés végrehajtása; míg nem a fejedelem utasításai nyomán mégis győzött az evangélikusok igazsága.

Bazinban a német evangélikusok megkapták az egyezés szerinti részt: a piaci templomot, paplakot, iskolát a tót kápolnával együtt.

Szentgyörggyön, a hol az evangélikusoknak a piacon álló templom az iskolával s más tartozékaival jutott volna, ismétlődött a modori eset; teljes döntést a biztosok másodszeri megjelenése sem hozott.

A biztosok további működése folyamán a kajali, szelii, misérdi, szenci, csataji, németgurábi, grinádi és limbachi evangélikusok, mint többségben levők, visszanyerték templomaikat s azok tartozékait; elvesztették azokat, illetve templom s paróchia számára helyet avagy épületeket nyertek: Taksonyban, Vezekényben, Nagyszögön, Samarján, Szent-Ábrahámon, Nagy-Mocsárdon, Vizeketen, Kürtön, Pusztá-Födemesen és Récsén.

1706. március 13-án fejeződött be a biztosok Pozsony vármegyei működése.

Nyitra megyében 1706. január 16-ától március 15-ig működtek a biztosok és pedig következő eredménnyel:

Átadták a templomot az evangélikusoknak: Csibičen, Nyitraszerdahelyen, Divéken, Rudnán, Kosztolányban, Bélán, Csávojon, Divékújfaluban, Livinán, (Lubinán?) Sissön, Korosson (a kis templomot), Vitkócon, Beleszen, Lipovnikon, Alsó-Attrakon, Csádon, Vecsén (közösen a reformátusokkal), Ragyócon, Vágújhelyen (szétrombolt templomot kaptak), Hradeken, Nagy-Örvistyén, Pöstyénben (a külső templomot), Boriban, Nagy-Újlakon, Udvarnokon, (a plébános ellentállt), Galgócon és Pásztón. Templomuk birtoklásában megmaradtak a prtersdi, turolukai, verbóci, brezovai, miavai, krajnai, bottfalvi, hrussói, zellei, sági és sziládi evangélikusok.

Tényleg birt templomukat elvesztették az evangélikusok, illetőleg fundusokat kaptak az építkezésre a

szécsényi végzés végrehajtás következtében: Rajesányban, Bajsicán (?), Sallón, Jabloncán, Holicsón, O-Turán, Csejtén, Verbón, Semptén, Bábon, Sopornyan és Zsám-bokrétén.

Függőben maradt a fejedelem, illetve a miskolci tanácskozmány intézkedésig: a csermendi, az érsekújvári, a szenicei, a szobotistyei templomok ügye s általában minden panasz, minden differencia úgy Nyitrából, mint Pozsonymegyéből.

A barsi, esztergomi és komáromi vármegyei biztosok *Barson* kezdvén meg működésüket, utasításukhoz képest a nagy-ugróci, geletneki, zsenásfalvi, felső-zdányai, alsó-zdányai, magosparti, vihneyi, nagy-szelezsényi, simonyi és keszi templomokat tartozékaikkal együtt kellett az evangélikusoknak átadniok; Nagykosztolányban és Kamenecen pedig a többségben levő felekezeteknek. A többi templom azé a felekezeté marad, a melyik bírja.

Körmöcbányán a várbeli nagyobb templom a külvárosi tót templommal együtt volt feleinknek átadandó. A városhoz tartozó Lucska és Kunosova nevű falvaknak a templomok s tartozékaik szintén az evangélikusokat illették.

Újbányán a kórházi templom illetve az evangélikusokat. A biztosok utasításait végrehajtották, csak Nagy-Ugrócon volt nagyobb leküzdendő akadály.

Nem-Kosztolányban és Kamenicon azonban az evangélikusok elvesztették templomaikat s nyertek helyettök fundusokat.

Esztergom vármegyében, Farnadon kaptak az evangélikusok egy templomladékot, paróchiának és paplaknak való helylyel; Bátorkeszben ugyancsak fenti célra fundust.

A *Komárom* vármegyei adatok közt nincs bennünket érdeklő.

Abauj, Zemplén és Borsod vármegyéből a biztosok működésére vonatkozólag hasonlóképp nem jegyezhetünk fel reánk különösebb érdeklő bíró adatokat.

Zólyom vármegyében, *Besztercebányán* a várbeli kisebbik templomot és a Szentlélekhez címzett, továbbá a kórházi templomot kaptak tartozékaikkal az evangélikusok. Nevezetes itt, hogy a papok fizetése s a templomok fenntartása, a jezsuitákon kívül a városi pénztárra hárították.

Korponán templom és paróchia részére helyet és egy iskolát nyertek feleink. Az építéshez a fejedelem 400 frttal járult.

Zólyomban a piaci nagytemplomot kapták; a papi fizetésekre ugyanoly intézkedések tétettek, mint Besztercebányán.

Breznóbányán „az öreg templom“ tartozékaival az evangélikusoké lett.

A *Liptó* és *Arva* vármegyékben kiküldött biztosok Trsztenán, Turdosinban, Alsókubinban és Zábrecsen nem bírták a békés megegyezést létrehozni és a szécsényi egyezségének teljes érvényt szerezni. Liptóban 41 egyházat ítélték oda az evangélikusoknak. (Az idevonatkozó pontosabb adatok hiányoznak).

A mint az előadottakból is látható, a szécsényi egyezséget, úgy, a mint azt a rendek a fardhatatlan fejedelem közreműködésével megalkották, a kiküldött biztosok a vármegyékben és szab. kir. városokban mind-egyik fél megnyugvására végre nem tudták hajtani. A katolikus klérus majdnem minden esetben, a mikor egy-egy templomról, avagy bárminő tulajdonáról volt szó, bírta legyen a legvakmerőbb, országos törvényeinkkel ellenkező foglalások révén, protestálni el nem mulasztotta. Még a protestánsok részére kihatott fundus is fájtnékik. Hogy is ne! Hiszen másként volt az Lipót korá-

ban, mely börtönökön, verpadokon s iszonyú üldözések vérmezein át vitte a katolicizmus zászlaját diadalmasan előre, a nemzetet, igaz, sirja felé! Imitt-amott a protestánsok is támasztottak nehézséget, de ne esodáljuk, a tiltakozásban mesterük volt a kath. klérus; ne esodáljuk, hiszen fájdalmas lehetett elválni egy maguk építette, az élet viharaiban egyetlen menedéktől, üldözés zivatara esapdosta hajlék megszentelt köveitől.

Az az eszmény, melyet Rákóczinak a szécsényi gyűlés emlékére vezetett emlékérmé hirdet három papi alakban, e felirással: „concurrunt ut alant“, nem ölthetett való alakot, épen mert eszmény volt, élve egy nagy ember, a legnagyobb hazafi, a legeszményibb fejedelem elméjében!

A vallásügy folyt tovább, a fejedelemhez tömegesen érkeztek a panaszok Miskolcra; majd a rozsnyói tanácskozmányból újra kiküldi 1707-ben a vallásügyi biztoso-
kat; az ónodi nevezetes nemzetgyűlés újból tárgyalta a vallási sérelmeket, panaszokat, vizsályokat, engedetlen-
ségeket s kiküldettek újra a biztosok!

A szatmári békekötés, mely véget vetett a nemzeti dicsőség álmainak, egy békeponttal elintézi s eltemeti a vallások ügyét, hogy megnyissa kapuját egy szomorúbb jövődönök. Erről szólni nem a mi hivatásunk! De mielőtt elhagynók az események fonalát, az elválás pillanatában még egyszer visszanezünk a szécsényi nagy békeszerzőre, ki hatalmas erővel emelkedik ki az események áradatából. Fejedelemségre hivatott volt, kit esküjének szentsége, a törvényeknek sérthetetlen tekintélyben megtartása, népe boldogságának őszinte munkálása, a nemzeti szabadság szerelme legdicsebb fejedelmek közé emel. Mint a lelkiismereti szabadság vallója, hirdetője és követelője katolikus léteire tüneményes alak a maga korában. Vezéri társai közül csak egy is nem volt hozzája hasonlítható. Még dicsőségében és szenvedéseiben is osztályos társa, a lángelmű Bercsényi is meg nem közelíthette őt. Jött és távozott, mint üstökös, mely fényes barázdát ír az egek mélyein, jelezve a nemzeti fejlődés, a mivelődés, a lelkiismeret diktálta szabadelvűség és nemzeti nagyság útjait. Jött és távozott, de pályája fénye ott ragyog egy hálás nemzedék szívében, mely várva-várja: mikor lesz az eszményből való!

És mi evangélikusok, a jelen nehéz, eszményben szegény napjaiban, tünődve jövődönök és történelmi hivatásunk felett, nem érezzük-e, hogy elszorult szívünk, a mikor visszanezünk két század előtti multunkra? Egy sötét lelkű koronás uralkodó átkos uralmának minden gyötrelmei után is, mily hatalmas voltál a szabadság napjaiban, evangéliom népe! Hol vannak Isten dicsőségére emelt templomaid? Hol vagy magad régi erőddel, törhetetlen vezéreiddel, a kikkel együtt döntő rész jutott neked e nemzet sorsának intézésében! Sirok, azok láthatók itt s amott, romok itt s amott, vajjon nyílik-e még helyükön virág...?

Használt művek: Zsilinszky Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai IV., Thaly Kálmán: Rákóczitár I., A székesi gróf Bercsényi-család III., II. Rákóczi F. fejedelem Emlékiratai és Önéletrajza.

OKTATÁSÜGY.

Az ág. h. ev. országos tanáregyesület a megvalósulás stádiumába lép. Közöljük alább a tiszai ág. h. ev. egyházkerületi fő- és középiskolák vezető tanárainak átiratát, a melyet a többi egyházkerületi fő- és középiskolák vezető tanáraihoz ez ügyben intéztek. Az egyesület fontos missiójáról — különösen egyházi szem-

pontból — kezdettől fogva meg voltunk győződve; lapunk hasábjait ép ezért kész örömmel bocsájtottuk e mozgalom kezdeményezőinek rendelkezésére, mert — az eredmény is bizonyítja — joggal reméltük, hogy ezzel közelebb jutunk az eszme megvalósításához. Lapunk ezentúl is rendelkezésére áll a megalkotandó egyesület előkészítésében fáradozóknak. Az átiratban jelzett értekezletnek feladata leendő az egyesület szervezését megbeszélni, az egyes iskolák tanárainak óhajait e tekintetben meghallgatni s megvitatni; e mellett az alapszabályok elkészítésére s az alakuló gyűlés egybehívására bizottságot küldeni ki. Az átirat a következő:

Igen tisztelt Kartárs Úr!

A tiszai ág. h. ev. egyházkerület fő- és középiskoláinak tanárai 1904. évi április havában Eperjesen tartott értekezletükön egyhangulag elhatározták, hogy az ág. h. ev. tanárok országos egyesületének megalkotása érdekében mozgalmat indítanak meg; egyben az előkészítő lépések megtételére bizottságot küldöttek ki. E bizottság az egyházkerületi tanári értekezlet jegyzőkönyvének ez ügyre vonatkozó pontját a magyar ág. h. ev. fő- és középiskolák tanári testületeinek azzal a kérelemmel küldötte meg, hogy ez egyesület megalakítására nézve legyenek szívesek véleményt mondani.

Örömmel jelenthetjük, hogy a tiszai egyházkerületi tanári értekezlet e kezdeményező lépése a testvéregyházkerületek fő- és középiskoláinak tanári testületei részéről kedvező fogadtatásra talált. A bérkezett válaszokból meggyőződhetünk ugyanis arról, hogy az összes hazai ág. h. ev. fő- és középiskolák — egy középiskola kivételével, a mely várakozó álláspontot foglal el — a tervbe vett ág. h. ev. tanáregyesület megalkotása mellett nyilatkoztak. Ha már most tekintetbe vesszük azon figyelemre méltó körülményt, hogy az Evangélikus Órálló 19., 22., 23. számaiban — tehát a sajtó útján, a nagy nyilvánosság előtt — az egyesülés eszméjét az e tárgyhoz szólók kivétel nélkül szintén melegen üdvözölték és helyeselték, mi alulirottak, azt hisszük, hogy a magyar ág. h. ev. tanárok helyesléssel találkoznak akkor, a midőn az orsz. tanári egyesület alakuló-gyűlésének és alapszabályainak előkészítése ügyében egy értekezlet egybehívására e sorainkkal a testvéregyházkerületek iskoláinak t. tanárait tisztelettel megkeressük.

Egy ilyen értekezlet megtartására igen alkalmas időpontnak ígérkezik az evang. egyetemes közoktatásügyi bizottság őszi értekezletének ideje. Ugyanis e bizottságban összes fő- és középiskoláink tanári testületei képviselve vannak.

Felkérjük tehát az igen tisztelt Kartárs Urat, hogy azon tanárkari értekezleten, a melyen az egyetemes közoktatásügyi bizottsági tag kiküldetése felett döntenek, legyen szíves indítványozni, hogy a tanári testület részéről kiküldött közoktatásügyi bizottsági tag az ev. orsz. tanári egyesület megalakulását előkészítő értekezleten (a melynek helyét és idejét pontosan közölni fogjuk) részt vegyen s ott tanári testületének, illetve tanártársainak ez ügyben elfoglalt álláspontját képviselje. Szíveslyes kartársi üdvözlettel: Eperjes, 1905. évi október hó, *Bruckner Károly*, késmárki ág. h. ev. ker. lyc. igazgató. *Leffler Sámuel*, nyíregyházi ág. h. ev. főgymnasiumi igazgató. *Loysch Odón*, rimaszombati egy. prot. főgymnasium igazgatója. *Szántó József*, a rozsnyói ág. h. ev. főgymnasium igazgatója. *Csengey Gusztáv*, collegiumi igazgató. *Dr. Szlávik Mátyás*, coll. theol. akad. dékán. *Dr. Mikler Károly*, coll. jogakad. dékán. *Gömöry Jánss*, coll. főgymnasiumi igazgató. *Gerhard Béla*, coll. tanítóképezdei igazgató. *Fischer Miklós*, iglói ág. h. ev. főgymn. igazgató.

KÜLFÖLDI KRÓNKA.

„Keresztyénség és korszellem.“

Német prot. testvéreinknek 1903 óta van egy igen jeles és tartalmas havi folyóiratuk. Címe: „Glauben und Wissen“, szerkesztője *Dumert*, ismert nevű természettudós. Megjelenik Stuttgartban *Kielmann M.* irodalmi vállalatában. Ára 5 márka. E folyóirat a hit és a tudás nagy életérdekeinek összeegyeztetésére törekszik. Keresztyén világgépiünk védelme és mélyítése annak közvetlen célja. A keresztyén vallásos erkölcsi világnézet s a modern szellemi élet között keresi a hit és tudás érdekeit és követelményeit kielégítő átmeneti hidat. *Haeckel* és *Ladenburg* német atheista irányú természetbölcselek támadásai a keresztyénség ellen voltak közvetlenül előidéző okai ez apologetikai jellegű folyóirat megindításának.

Ennek a folyóiratnak méltó kiegészítője és marandó becsű adalékja az a füzetesoportozat, mely „Christentum und Zeitgeist“ cím alatt koronkint megjelen s állandóan élő tudományos viszonyban tartja a keresztyénség világnézetét a modern korszellem. Tudjuk, hogy *Schleiermacher* is a vallásról szóló beszédeit „a műveltekhez“ intézte; napjainkban *Naumann*, a nagy socialista lelkésziró a keresztyénséget korunk socialismusának szemüvegén nézi s vállalatunk a bibliai keresztyénség és a modern korszellem összeegyeztetését keresi. Az a helyes meggyőződés vezérli, hogy Krisztus evangéliuma a leg-humánusabb világnézet, mely nem akadályozza, hanem csak elősegíti és mélyíti a modern korszellem kifejlődését. A keresztyénség az a próbakő, vagy az a kriterium, a melyen a modern korszellem megtisztul és ethikai erejében és hatásában folyton átalakul. Szükségünk van nekünk ma e füzetekben ilyen apologetikai vezérfonalakra a mindennapi élet forgatagában s ezer meg ezer bajában.

Legjobban ismerjük meg e vállalat sokoldalú apologetikai feladatait, ha röviden vázoljuk az egyes, eddig megjelent füzetek tartalmát.

Mindjárt az elsőben *Feine* bécsi tanár „Jézus és az apostolok keresztyénségét“ ismerteti abból az alkalmából, hogy némely nagyon is „modern“ theologus az ú. n. vallástörténeti módszer által vezetve bizonyos mesterkelt tanellentétet vesznek föl Baur és a tübingiai iskola módjára Jézus és az apostolok keresztyénsége között. Üdítő hatással van az olvasóra szerzőnek mélyen járó tudományos és vallásos erkölcsi meggyőződése egyaránt.

A másodikban maga a szerkesztő: *Dumert* godesbergi tanár és theista irányú természetbölcselek „Darvinista keresztyénség“ címe alatt *Naumann* „vallási leveleinek“ megjelenése alkalmából a keresztyénség és a darvinismus között vonja meg a helyes párhuzamot és kimutatja, hogy a keresztyénség vallásos erkölcsi világnézetének a tudományt is megvilágosító és átalakító ereje jótékony befolyással van a létért való küzdelem, a selectio s a descendencia darvinista elméleteire is. *Haeckel*, *Ladenburg* és *Naumann* hibája csak az, hogy náluk a természetbölcseleti theoria szinte absorbeálja a keresztyénséget a helyett, hogy annak világánál tekintenek a tudományt és az életet. Hisz a keresztyénség a fejlődés fogalmától elválaszthatatlan, mely mint olyan, megállapodást soha és sehol nem ismer.

Különösen magvas és mélyreható tanulmány *Weiss* tanár műve, mely a „művelődéstörténet és természettudomány“ egymáshoz való viszonyáról szól, s a melynek méltó kiegészítője a negyedik füzetben *Stende* műve „a keresztyén vallásról és a természettudományról“. A keresz-

tyénség a maga mély szellemvallásával és szeretetben gazdag moráljával a legnagyobb kulturális hatalom a világon, mely az emberi művelődés és tudomány összes ágazatait maig is jótékonyan mélyíti és megtermékenyíti. S aztán az újabb természettudomány is minden izében a keresztyénségre utal. Egy Newton, Liebig, Hilaire, Kopernikus, Kepler, Galilei, Sechi, Pfaff és Wigand valóságos proféták, sőt apostolok valának a keresztyénség szolgálatában. S az másként nem is lehetséges. A keresztyénség feltételezi, sőt megkívánja a tudományt, s a valódi tudományos kutatás a keresztyénségre, sőt a Krisztushoz vezet. A tudományos kutatás célja és végpontja maga az Isten, mint minden lét forrása és végoka.

Az ötödik füzetben *König* bonni egyetemi theol. tanár és ismert nevű ó-szöv. tudós „a biblia babylóniai fogsága“ címmel a „Bábel-Bíbel“ nagy kulturhistóriai problémáját ismerteti. A legújabb keleti ásatások és irodalmi kutatások bőséges felhasználásával *Schultzzal*, a nagy göttingai ó-szöv. theologussal egyetemben szerzőnk is vallja, hogy az ó-világ vallási népe Palaestinában a zsidóságnál és nem Babylóniában keresendő s hogy az emberiség vallásának classikus forrása a biblia s nem a keleti ékirás könyvtára. Meggyőzően kimutatja, hogy *Delitzsch* mesterkelt és erőltetett babylóniai állításaival és következtetéseivel szemben a biblia vallásos-történeti adatait és kulturelemeit a legújabb babylóniai, assyriai kutatások csak megvilágítják, sőt megerősítik az egész vonalon. Szerzőnk nagy ó-szöv. szakismerete alapján annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy a babylóniai kultúra vallásos erkölcsi tekintetben a bibliával egyenrangú forrásnak nem tekinthető. A biblia és nem Babylónia az emberi nem nevelésének a classikus forrása és könyve.

A 6-ik füzetben *Stiegelmann* „a hinduk vallásos életét“ ismerteti. Mélyen járó vallástörténeti tudomány, mely mély bepillantást enged a keleti nép vallásos spekulációjának mélységes és szövevényes hálózatába. A keresztyénség világánál nézi a hinduismust és kimutatja, hogy vallási forrásának, a vedantának legfőbb hibája a vallás és a speculatio ellentéte, exoterikus és esoterikus gondolatainak dualismusa, a haladás és az egyetemesség követelményeiben való hiánya s a moralis elem tisztátalan jellege. Életerős reformációra van szüksége, a melyet neki csak a keresztyénség adhat. A mint hajdan a keresztyénség győzedelmeskedett Róma és Hellas vallásai fölött azzal, hogy fölvette és átalakította a görög bölcselet és a római jogi élet marandó gondolatait, ép úgy fog győzedelmeskedni mystikus és speculativ gondolataimeinek fölvetelével, mint annak magasabb igazsága és teljessége a hindu vallás fölött is most és mindenkoron. A keresztyénségben valósul meg igazán az indai szentnek és bölcsnek ama fohászszzerű hő vágya, mely „a valótlanságról a valódiságra, a sötétségről a világosságra és a halálról a halhatatlanságba“ törekszik.

Az apologetikai tárgyú füzetek sorozatát bezárja *Stosch* „Für heilige Güter“ c. műve, a melyben *Urquhart* „Az újabb fölfedezések és a biblia“ c. 5 kötetes művének megjelenése alkalmából s *Hilprecht* publikációira és *Gunkel* tenár Genesis-ére folytonos utalással védi a Genesis elbeszéléseinek történeti megbízhatóságát a lét forrása és kezdete, az isteni törvény s a profétai ige érvénye tekintetében. Meggyőzően fejtegeti nevezetesen Hammurabi törvénykönyvének és a mózesi törvénynek egymáshoz való viszonyát, a mózesi törvény történeti s a pogány néptörvények történetellenes jellegét s a profécia s a múlt hagyományainak jelen és jövő vallási jelentőségét.

Ime e füzetek hűséges tudományos működése a keresztyén apologétika szolgálatában! S ha az apologétikai feladat a keresztyén hitismeretnek, mint a vallásos igazságnak föltüntetésében áll, úgy annak körébe bevonható mindaz a dogmatikai és ethikai történeti ismeret, a mi a keresztyénség megvédésére és beigazolására szolgál a keresztyénellenes élet és világnézetekkel szemben. Ez oldalról melegen üdvözljük *Kielmann* apologétikai füzeteinek megjelenését a hit és a tudás mélyeséges problémája és lehető megoldása szolgálatában.

Dobsina.

Dr. Szlávik Mátvás.

EGYHÁZI ÉLET.

Az eperjesi vértanúk. Mult számunkban a Thökölyhamvokról szóló közlemény végén megjegyeztük, hogy Caraffa vértanú-halált halt áldozatai szintén megérdemelnének valami hálaanyilvánítást a nemzeti kegyelettől. Még gépben volt az Órálló, a midőn Eperjes szíve megdobbant s a vértanúk emlékének megörökítését elhatározta. Bizottság alakult s kérés szóval fordul mindazokhoz, a kik e dicsőült martirjainkra tisztelettel gondolnak. Szent a hitünk, hogy valaha emlékszobor fog állani azon a helyen, az eperjesi Golgothán; — egyelőre beérjük szerény emléktáblával is. A fő az, hogy a nagy szenvedések helye megjelöltessék. Mennél több az ál-hazafi köztünk, annál inkább szükségünk van az igaz hazafiság kultuszára. Caraffa áldozatai egyúttal az evang. vallás vértanúi is. Hála nekik tehát kétszeres tartozás. Ószinte örömmel adunk hírt a kegyeletes szándékról, mely az egész hazában méltó visszhangot ver. A mozgalom élén ősi collegiumunk tanári kara áll. A gyűjtést mi is megkezdjük 5 koronával; hiszszük, hogy olvasóink sem maradnak el. Az adományokat az Órálló is elfogadja. A tömör felhívás szövege a következő:

Gyűjtő-ír a Caraffa által Eperjesen 1687. évben kivégzett vértanúk emlékét megörökítő emléktábla költségeinek fedezésére. Rákóczy, a bujdosók s Thököly hamvainak hazaszállítása feleleveníti emlékezetünkben azokat az ártatlan áldozatokat, a kiket Caraffa Antal tábornok — azon ürügy alatt, hogy mint Thököly pártbívei, a munkácsi várat védő Zrinyi Ilonával összekötésben állanak s egy nagy összeesküvést szőnek — hallatlan módon megkínóztatott s embertelenül kivégeztetett 1687. évi március, április és május hónapokban. Csak kötelességet teljesítünk, a mikor a kivégzetteknek emlékét megörökíteni akarjuk, hogy lelkesítő például szolgáljanak a tanuló ifjúságnak s a hon minden fiának és leányának a haza önfeláldozó szeretetében. A tiszkerületi ev. Collegium előtt végeztettek ki! A főiskola észak felé néző fala volt a kinjaik néma tanúja! Ebbe a falba akarunk egy megfelelő táblát beilleszteni s abba az áldozatok neveit bevésíteni. A Collegium előtti tér a vértanúk tere! Annak akarjuk nevezetnii s az áldozatok nemes véréhez méltóan gondoztatni. Erre a célra kérjük polgártársaink nemes áldozatát, szíves adományait. Az itt kivégzett áldozatok nevei: Zimmermann Zsigmond collegiumi felügyelő, Keczer András, előbbinek apósa, Rauscher Gáspár, Baranyai Ferenc, Keczer Gábor, Andrásnak fia, Sárosi Márton, utóbbinak veje, Fleischhacker György, Eperjes városának Thököly idejében főbírája, Medveczky Samuel, Schönleben György, Feldmayer Simon, Eperjes őrségének parancsnoka, Székely András, Bezegh György (Zólyomból), Radvánszky György (Zólyomból, a báró Radvánszkyak őse), Weber Frigyes, Weber Dániel, Palásthy Gábor, Féja Dávid, Kassa város bírája,

Bertók János, Lányi Samu, Kováts György és Fazekas. Mindannyian kitünő hazafiak, előkelő s gazdag emberek, a kiknek vagyonából Caraffa gazdagodni vágyott. Eperjesen, 1905. évi október hó 6-ikán. Csengey Gusztáv coll. igazgató, dr. Szlávik Mátvás coll. theol. dékán, dr. Mikler Károly coll. jogakad. dékán, Gömör János coll. főgymn. igazgató, Gerhard Béla coll. tanítóképző-igazgató, Mayer Endre coll. theol. tanár, dr. Flórián Károly coll. jogtanár, pénztáros, Frenyó Lajos coll. főgymn. vallástánár, bizottsági tagok. A begyűjtött adományok Eperjesre, dr. Flórián Károly coll. pénztáros címére küldendők.

Vallásos esték. *Budapest*en a *Dávid Ferenc-egylet* okt. 22-én kezdte meg idei felolvasó estéinek sorozatát. A csendben működő egyesület áldott munkát végez a felekezeti béke ápolásával s a vallásos szellem, a vallás iránti érdeklődés terjesztésével. Okt. 22-én Kovács Sándor. theol. akad. tanár, az Órálló szerkesztője olvasta fel *Fajok és korszakok* című tanulmányát, a melyben a népfajok és keresztyénség viszonyát vizsgálja. (Nemsokára nyomtatásban is megjelenik). *Szaboleska Mihály* költőnk pedig gazdag lelkének legújabb terméséből olvasott fel több szép költeményt nagy tetszés mellett. Az első estére nagy közönség gyűlt egybe s figyelemmel hallgatta az előadásokat.

Modori leányiskolánk okt. 31-én reformáció-ünnepet rendez. Az ünnep rendje: 1. „Szállj szívünkbe szent igazság“ Schuberttől, éneklék az intézet III. és IV. oszt. növendékei. 2. „Megnyitó“ mondja Hollerung Károly főesperes ev. lelkész. 3. „Hegyi beszéd“ Szaboleska Mihálytól, szavalja: Raffay Margó I. oszt. benlakó növ. 4. „Reformáció Luther szellemében“ felolvasás; tartja: Hórk József theol. akad. tanár. 5. Aria „A teremtés“ c. oratoriumból Harmóniumon és zongorán előadják: Brand Vilma igazgató és Benedicty Szerén zenetanítónő. 6. „A hit“ dr. Béri Gyulától, szavalja: Schmidt Mitzi IV. oszt. benlakó növ. 7. „Luther éneke“ (a 46-ik Zsoltár) Hármasszólabban előadják az intézet növendékei.

A besztercebányai evang. egyesület nov. 5-én este szentel ünnepet a reformáció emlékének. Az egyesület ez alkalomra meghívta előadónak Kovács Sándor theol. akad. tanárt, a ki a magyar prot. egyháztörténetből *Radvánszky György két mátkája* címen érdekes részletet fog előadni.

Gyámintézet. A zólyomi egyházmegyei gyámintézet, mely ritka áldozatkészségéről országszerte híres, dr. Radvánszky Györgyöt és Bakay Pétert választotta elnökeikül. A közbizalom kitüntettjeit örömmel köszöntjük és munkájukra Isten áldását kérjük.

Grinád (Pozsonym.) egyháza templomát új színes táblája ablakokkal látta el. 22-én az istentisztelet kezdetén a lelkész beszédet mondott és buzgón imádkozott hogy vajha az ég engedné meg élni a torony- és harangszentelést is. Az alap 1661 K, azonban a mostani sanyarú viszonyok mellett lassan gyarapszik.

Lelkészválasztások. Az *örösziget*i ág. hitv. ev. gyülekezet, mely a vasi felső egyházmegye német nyelvű egyháza között egymaga áll színmagyar népével, legutóbbi közgyűlésén töltötte be a *Király* Mátvás távoztával megüresedett lelkészi állást. A hívek egyhangú bizalma *Vargha* József volt szepetneki segédlelkész felé fordult. *Vargha* a meghívást elfogadta; beiktatása a legközelebbi vasárnap lesz. — A *pinkafői* tekintélyes egyház eddigi lelkésze, *Stráner* Vilmos kőszegre választván meg, a gyülekezet új lelkészválasztásra készül. A hívek bizalma *Ziermann* Lajos rohondi lelkész felé irányul. — A *hegyaljai* evangélikus egyházmegyébe tartozó stószói ev. egyházban a halálozás folytán megüresedett lelkészi állás,

pályázat útján történt egyhangú választással, október hó 15-én *Szopkó Róbert* ranki felügyelő, mint helyettes egyházmegyei felügyelő és *Homola István* kassai lelkész mint espereshelyettes társelnöke alatt megtartott közgyűlésben, a három pályázó közül Martony Elek, zágrábi ev. segédlelkészrel tölthetett be.

Tanítóválasztás. A *domonkosfai* vend. gyülekezet mult vasárnap töltötte be a kántor-tanítói állást. A hívek többsége *Nagy Jenő* gércsei II. tanító körül tömörült s *Oswáth*-tal szemben őt választotta meg tanítójául.

Lelkészbeiktatás. A *szakonyi* ev. gyülekezet lelkésze, *Tóth Kálmán* október hó 15-én lett állásába beiktatva ünnepi istentisztelet keretében.

A lelkészhiány, melyről az utóbbi időben prot. egyházunkban oly sokat panaszkodtunk, úgy látszik, meg fog szűnni. A dunántúli ev. egyházkerületben legalább már is szűnőben van, a mint a jelek mutatják. Itt a *köszegi és celdömölki* papszentelés alkalmával az egyházkerület püspöke *Gyurácz Ferenc tizenegy* ifjút avatott fel lelkésszé. Az újonnan felszentelt ifjak mint segédlelkészek a következő helyekre nyertek meghívást: *Szalay* Mihály Pápára egyházközségi segédlelkésznek; *Mikolás* Kálmán Celdömölkre Nagy Sándor mellé; *Kovács* Mihály Bükre Farkas Elemér mellé; *Magyar* Géza Nagy-Geresdre Farkas Mihály esperes mellé; *Seregély* Pál Pécsre Jeskó Lajos mellé; *Perl* János Varsádra Reichert Gyula mellé; *Szabó* István Tétre Horváth Samu esp. mellé; *Szűcs* Imre Sandra Madár Dezső mellé; *Schád* Boldizsár Paksra Horváth Sándor esp. mellé; *Schrödl* József Szepetnekre Weber I. mellé; *Czipott* Géza Vadosfára László (Laucek) Miklós mellé. Ez a gárda mutatja, hogy Dunántúl már megszűnt a káplán szükség s vele a lelkészhiány is.

Értesítés. Az egyetemes lelkészi értekezlet az egyetemes gyűlés első napján délután 4 órakor a díszteremben gyűlést tart. Ennek bevégezte után az evang. lelkészek tanuló fiait segélyző intézet tartja meg ülését s osztja ki a segélyeket.

Pályázatok.

A *sárosi* ág. h. ev. egyházmegyébe kebelezett bártfai I. egyházban lemondás folytán

rendes lelkészi állásra

pályázat hirdettetik. Jövedelme: 1. Törzsfizetés 1600 K. 2. Személyes pótlék 120 K. 3. Kertvátság 80 K. 4. Kényelmes négy szobából s mellékhelyiségekből álló lakás. 5. A lelkész által eddig is hasznélvezett földek (bérösszegek 70—80 K). 6. A temető fűvének minden második évben hasznélvezete. 7. A város által évenként megszavazandó fa (ez idő szerint 8 méter) vagy 60 K fapénz. 8. A három főünnep első napján offertorium. 9. Az egyháznál lévő nyugdíjalapba 100 koronának egyszer s mindenkorra való lefizetésével kell belépnie. Ezen alaptól 25—35 szolgálati év után 266 koronát; 35—45 év után 534 koronát kap évi segély címén. — Azután pedig 800 koronányi nyugdíjra jogosult. A segély- és nyugdíjigény az alap jövedelméhez képest minden harmadik évben újból megállapítatik. 10. Stóla a kerület által meghatározott összegben. 11. Ha az állam által vallástanítással megbizatik, esetleg 200 koronányi mellékjövödelemre tehet szert, ezért azonban az egyház kezeséget nem vállal.

Megkivántatik a magyar és német nyelvben való teljes jártasság. Ezért mind a két nyelven próbaszónoklat lesz tartandó.

A pályázni kívánók november hó 5-ig az esperesi hivatalhoz Zsegyére (u. p. Eperjes) küldjék be irataikat (keresztlevél, fölszentelési bizonyítvány, működési bizonyítvány).

Kelt Zsegyén és Kis-Szebenben 1905 szeptember hó 23-án.

Hajdu János,
esperes.

Bánó Árpád,
egyházmegyei felügyelő.

4—4

„Pa'varcra kántortanítót keresek. Fizetése lakás és kerten kívül 800 K. (privát keresettel megkésztérezhető) megfelelő korpótlékkal.

Magyar tót nyelv és orgonálás kivántatik. Az állás azonnal elfoglalható.

Szügy (Nógrádm.) 1905. okt. 17-én

Wladár Viktor, ev. lelkész.

1—1

Úgy a *miavai* (nyitrai esp.), valamint a *kálnógarábi* (nógrádi esp.) egyházakban a lelkészi hivatal ideiglenesen a püspök által **helyettes lelkésszel** ellátandó lévén, mind a két állomásra ezennel pályázatot hirdetek. A miavai egyháznak istentiszteleti nyelve tót, a kálnógarábi tót-magyar. A lelkészi javadalmat illetőleg, a mely tisztességes, nem segédlelkészi, hanem lelkészi jövedelem, a pályázók hozzám fordulhatnak, szívesen szolgálók a kellő adatokkal. Ideiglenes lévén pedig az állás, pályázhatnak csak az ideiglenesen alkalmazottak: segédlelkészek és ideiglenes missionáriusok, a kik működési bizonyítványukat beküldeni tartoznak. A pályázatok nov. 15. hivatalomhoz indítandók.

Balassagyarmaton, 1905. október hó 20-án.

D. Baltik Frigyes, püspök.

Dunáninneni püspöki hivatal.

3670. szám.

Hirdetmény.

A mely egyház jó **orgonista-kántort** keres, fordulhat hozzám, illetve a főesperesi hivatalhoz Selmecbányán. Üdvözlettel

Balassagyarmat, 1905. okt. 23.

D. Baltik Frigyes, püspök.

Szerkesztői üzenetek.

Lapunk olvasóit, főképp a lelkész, tanár és tanítói urakat tisztelettel kérjük, hogy az egyházukban előforduló eseményekről, gyűlésekről stb. bennünket értesíteni szíveskedjenek. Költségüket megtérítjük s fáradságukat is díjazzuk. Fontos hírekről idő rövidsége esetén táviratot is szívesen veszünk. A közleményt a szedés könnyítése végett a papirlapnak csak egyik oldalára kell írni. A cikkeket is díjazzuk s éppen ezért szigorú mértékkel mérünk.

Értesítjük olvasóinkat, hogy ha valami ügyük van a miniszteriumnál vagy más hatóságnál, megkeresésükre szívesen utána járunk, tájékozódunk s ha szükséges, meg is sürgetjük — pusztán esetleges kész kiadásainkat számítjuk föl. A szerkesztő minden héten megfordul Budapesten, a segédszerkesztő pedig állandóan a fővárosban lakik. Reméljük, hogy ezen ajánkozásunkkal is közelebb jutottunk egyházunk s közönségünk rokon-szenvéhez.

Reformáció-ünnepi melléklet

A wittenbergi búcsú.

Tizenhét év előtt, 1888 augusztus havában jártam Wittenbergben.

Emlékezetes út volt az. A fészekrakó madár útja, a ki boldogan repül megtalált párjával otthonos bokra felé.

Wittenberg volt az első hely, a hol kis feleségemmel először megpihentünk, körülbelül oly érzelmek között, mint a mikor dr. Luther Márton professzor úr otthonába vezette ifjú életpárját, Bóra Katalint, vagy — mint ő maga tréfásan nevezni szokta — „Käthe urat.” Azaz, hogy a Lutherék meg a magunk költözködése közt volt mégis némi közbevettetés. Mert a míg ők az esküvőről egyenesen otthonukba léphettek: felénk még csak a távol képzeletében integettek édes magyar hazánk hegyei, melyek közé a mi lelkünk vágyott.

Szinte jól esett azért, hogy a mi Lutherunk városában tarthattuk első pihenőnk. Hiszen otthonunk volt az, szellemi tekintetben, mégis mindkettőnknek, a mióta megtanultuk, hogy ki volt az dr. Luther Márton.

Képzeltető tehát, hogy mily izgatott érdeklődéssel indultunk a vasúti állomástól a város felé, a melynek szarkakapuja felé közeledve ott láttuk mindjárt a történelmi tölgyfát, a mely alatt 1520 dec. 10-én Luther a pápa kiátkozó bulláját elégette: „Mivelhogy te megszorítottad az Urunk szentjét, emésztszen el téged az örök tűz...”

Szállónk — a városnak az állomás felé eső szélén álló „Kaiserhof” — közvetlen szomszédja az „Augusteum” nevezetű ú. n. „Prediger-Seminar”-nak, a melynek udvarán áll ismét a „Luther-Haus”, a régi ágostonos rendház egy felmaradt része, a melybe az Erfurtból Wittenbergbe a philosophia tanáraként meghívott Luther 1508. március 9-én költözött s majd később, már mint a választó fejedelem által ajándékkal kapott sajátjába, feleségét „Käthe urat” is vezette.

Alig hogy megérkeztünk, ide vagyunk, ide sietünk. Van is ám itt látni való elég. Maga az ódon épület, különösen ennek stíluszerűen restaurált I. emelete, hat érdekes ó-német szobájával, elsőrangú látványosság. Kegyelettel jártuk be a szép termeket, a melyek tele vannak izlésesen csoportosított Luther-ereklyékkel, melyek közül főleg Luther művei első kiadásának gazdag gyűjteménye lepelt meg. Áhitattal néztük Luther íróasztalát s a szoba szögletében a barátságos mázos kályhát és úgy képzeletben oda is telepedtünk csakhamar — jó magam az íróasztal. „Grete úr” meg a kályha mellé és míg az én lúdtollam serege szántott végig a jó rongypapíron, „Grete úr” lábainál meg vígan pörgött a sunyi orsó. Bohó képzelet... De fogadni mernék rá, hogy Lutheréknál így történt a dolog... Elméltünk a Bóra Katalin olvasója előtt is. „Nézd, lelkem: mennyit imádkozhatott a szegény, mert azt hitte, hogy az üdvösségére lesz” — mondom én. S kis feleségem hozzám simulva megjegyzi: „S imádság közben mennyit gondolhatott Mártonjára, mert azt meg-

érezte, hogy üdvösség...” Csodálatos dolog, de úgy éreztük valóban, mintha a Lutherék otthonának látása megszentelte volna a mi frigyünket is.

Emelkedett érzellemmel búcsút vettünk a kedves hajléktól s a „Collegien-Gassen” tovább haladva, csakhamar elértük az ósdi emeletes házat, a melyben egykor Melanthon lakott s a melynek kertjében egy kőasztalba ez évszám van bevésve: 1551. Öt évvel Luther halála után s 9 évvel Melanthon kimulta előtt. Hej, ha ez az asztal, ha azok az öreg fák úgy megszólalhattak volna, ha úgy megsúghatták volna, min gondolkozott, min tépelődött ott „Németország tanítója” a kora hajnal magányában; vagy hogy miről folyhatott a beszélgetés, ha néha úgy estéknént, jól végzett napi munka után, jó wittenbergi söröcske mellett, ott elüldögélt lelke barátjával, Lutherrel s kedvelt magyar theologusaival!... Am a kőasztal némán hallgatott, az öreg fák meg csak titokzatosan bölogattak, de nem feleltek. És mi hallgatag mentünk tovább, a szomszéd „Infanterie-Kaserne” elé, a mely egykor, *akkor* az egyetem épülete volt. Egy ablakból trombitaszó hangzott ki. Élettelen ércnek kürtölése, talán épen onnan, a honnan egykor Luther kiáltó szózata élő harsonaként hirdette világgá a felszabadított Igét, melynek pusztá hangjára tehetetlenül omlott össze a pápaság büszke középkori fellegvára, mint egykor, hajdan, ama kürtszóra, Jerikó falai...

Majd a főterre jutva, ott láttuk Luther és Melanthon gót mennyezetes éreszobrait, mögöttük a városházát, hová egyidőben — a piac délnyugati sarkában fekvő házából (ma gyógyszerár) — méltóságos léptekkel haladt át a híres festőművész, Cranach Lukács mester, hogy mint Wittenberg város polgármestere szolgáltatson polgártársainak jogot és igazságot. Boldog nemzedék, a melynek a világiakban egy Cranach Lukács, a lelkieken egy Luther intézték dolgait!

A híres mester nevezetes oltárképével (Urvacsora, keresztség, gyónás) ékeskedő főtemplom megtekintése után sietve haladtunk át a „Schloss-strassen”, hogy mielőbb elérjük érdeklődésünk főcélját, a vártemplomot, a melynek nevezetes kapujára 1517 okt. 31-én Luther ama nevezetes 95 tételt kiszögezte. A templom maga akkor restauráció alatt állott, bensejébe azért nem juthattunk: ámde magok azok a vedlett kopasz falak is, mint történelmi hiteles tanuk, sok-sok érdekes dolgot regéltek. Elmondom hiven, a mint tőlük hallottuk.

A vártemplom 1439—1499 években épült, tehát 60 álló esztendőn át, tiszta gót stílusban. Különösen nagy érdemeket szerzett e munkában Frigyes választó fejedelem, a kit később a történelem a „böles” jelzővel tisztelt meg, ki azonban ekkor még e megtisztelő jelzőre bizony nem számíthatott volna... A mikor a szent

munkával elkészült, első dolgának tartotta kegyes zárándok módjára felkeresni a szentföldet, hogy ott a templom 19 oltára számára ereklyéket gyűjtsön. Hozott is magával épen 5005 darab ereklyét, a melyeket egy arannyal kivert ládában helyezett el, hogy majd végleges helyüket a templomban találják. A felszentelés ünnepét 1503. okt. 31-én tartották meg, a pápa követének, Payrand Raymund gurki biboros-püspöknek személyes részvétele mellett, a ki a templomot a pápa nevében „Istennek és a boldogságos szűznek tiszteletére s minden szentek emlékezetére” fel is avatta, mire az ereklyékkel ellátott 19 oltárról általános bűnbocsánat osztott. Volt bőven miből: mert kiszámították, hogy az 5005 darab ereklyének kerek 500,000 napra szól a bűnbocsátó ereje!

Hát bizony nem is voltak azok amolyan tessék-lássék ereklyék! Hanem mindegyik nagy utánjárással s persze jó pénzen szedett igazi kincs, esodatévő erejű. Legalább jó Frigyes választó fejedelem erről szentül meg volt győződve. Ime belőlök egy kis mutató: négy egész esontváz és 4 fej a bibliai 11,000 szűzekből; a Heródes által megöletett ártatlan kisdetek közül egy egész holttetem, egy megüszkösödött galy a Mózes égő csipkebokrából; néhány szem a pusztai mannából; egy marék korom a tüzes kemencéből, a melybe Dániel társaival együtt vettetett; Mária hajából egy fürt; néhány foszlány a kisded Jézus pólyából, nemkülönbén egy forgácsdarab a jászolból, a melyben feküdt; némi maradék a három királyok aranyából, myrrhájából és tömjénéből; néhány szál az üdvözítő szakállából; kenyérmorzsák az Úr Jézus utolsó vacsorájáról s egy-két szilánk az asztalfájából, a mely körül ültek; néhány foszlány a kendőből, a melylyel ez alkalommal az Úr tanítványai lábát megtörölte; egy darabja a biborköpenynek, a melyet a esüfolódó római katonák Jézus vállaira vetettek; egy tüske a töviskoszorúból, a melyet keresztre feszítettését megelőzőleg a fejére tettek; nemkülönbén a keresztre feszítéskor használt eszközökből egész légió.

Ilyen ereklyékhez búcsújárni, azokat imádni — akkor különösen kegyes és érdemszerző cselekedetnek tartatott. Az egyház így rendelte, hát vakon engedelmeskedett neki minden jámbor hívő, maga a választó fejedelem is s pápai engedély alapján ki is eszközölte, hogy szentül a mindenszentek tiszteletére szentelt vártemplom minden év mindszentek napján általános búcsújáró helylyé legyen, a szentek ereklyéinek imádása és a bűnök becsánata céljából.

Igy lett Wittenberg Németország akkori egyik legdivatosabb búcsújáró helye, a hová a jámbor hívők közel s távolból sereggestül gyülekeztek össze s igyekeztek már az ünnepet megelőző napon (október 31.) oda eljutni, hogy az előesti mise áldásából is már részt vehessenek.

Hát így volt ez amaz emlékezetes 1517. évi okt. 31-én is, a mikor Luther Márton barát, azt a nagy merész dolgot cselekszi, hogy a búcsújáró tömeg szemeláttára odaszögezi a vártemplom ajtajára azt a híres 95 tételt, kijelentvén mindjárt az első tételben, hogy Urunk és Mesterünk, a Jézus Krisztus, ezi mondva: „Térjete meg” — azt akarja, hogy a hívek egész élete megtérés legyen. Együtt levelet is ír a dioecesis főpapjának, Albrecht mainzi érsek s választó fejedelemnek, felszólítván őt, hogy ez égbekiáltó visszaélést szüntesse meg.

Vakmerő ember, igénytelen koldusbarát te! Tudod-e, mit cselekszel? Nem félsz-e, hogy hatalmas ellenfeled eltipor, a föllázított tömeg széjjel tép? Nem félsz-e, hogy ünneprontás miatt a haragvó Isten villama sújt rád?

*

Jó Márton barát nem törődött sokat a világgal. Ha törődött volna, nem lett volna szerzetessé. Lemondott róla teljesen, hogy egyedül Istennek éljen. Egész világa kis cellája volt; egyedüli kenyere a bójtölés, imádkozás és testének sanyargatása; vágyva-vágyott célja meg, hogy magát a szentek nyomdokaiban gyakorolva, lelkét az átvirrasztott éjszakák elmélkedő vigyázásával a sátán incselkedéseivel szemben megoltalmazza s az egyházi parancsolatok hű végrehajtásával üdvösségét munkálja. Maga mondja később: „Ha barát barátokdása útján égbe juthat, hát nekem bizonynyal el kellett volna odajutnom...“ És még sem jutott oda. Ellenkezőleg, lelkét mind nagyobb félelem, a kárhozat mind mardosóbb gyötrelmei szállották meg. És közben mindinkább meggyőződött róla, hogy hiába igyekszik végrehajtani minden törvényt, ez úton nem juthat közelebb Istenhez.

Akkor jutott kezébe az a lelancolt biblia. És a mint abban lapozgatni kezdett, mind világosabb lett előtte. Észrevette, hogy mindeddig útvészében járt, honnan csak a Jézus Krisztusba vetett személyes élő hit világossága mellett juthat ki. És meghallja az Úr Jézus Krisztus szelid intését: „Ne félj, csak higgy!” És érti Pál apostol mély értelmű mondatát, hogy „megigazítatunk pedig Istennél a hitből, a törvény cselekedetei nélkül”. S a mint ezt megértette, már is ott érezte szívében az Úr megnyugtató, boldogító szózatát: „A te hitet megtartott téged”.

Nagy benső átalakulás, lelki újjászületés volt ez, a melyen a mi egyszerű ágostonos barátunk általment s a melyről nem tudott senki más, csak az ő nyugodalmát megalált szíve s a mindezeket látó jó Isten.

És bizonynyal a gondviselő Isten akarata intézte úgy, hogy Frigyes választófejedelem az általa alapított wittenbergi egyetem egyik tanszékére Márton barátot hívta meg. Mert bizonyos volt, hogy e férfiú, ki lelkének benső nehézségek árán jutott el Üdvözítőjéhez, soha többé Ehhez nem válik hűtelessé, sőt sikra fog szállni — ha kell — az evangélium igazságáért — „és ha a világ mind ördög volna is”.

Hát erre is megjött az alkalom.

Akkoriban élte a művészet terén is a renaissance a maga igazi fénykorát. X. Leo pápa, ez a kiváló Medici sarj, egyike a renaissance legbuzgóbb maecenásainak, elhatározta, hogy a régi classikus művészet stílusában Rómában templomot épít, a mely fenségével és ragyogó fényével örök időkre hirdesse Róma egyházának nagyságát. Ám e Péter apostolról, mint állítólagos első római püspökről elnevezett templom építéséhez rengeteg pénz kellett, melyet a máskülönbén is rengeteg fényt izzó pápa csak rendkívüli eszközök igénybevételével volt képes összteremteni. Így jutottak a gondolatra, hogy van a pápai székeknek egy oly kincses-háza, a mely búsasan jövedelmezhetne — és ez: a szentek felesleges jó cselekedetei. E láthatatlan kapitálisból osztogatták már eddig is a búcsúhelyeken s búcsú ünnepeken a bűnbocsánatot; de most kieszték, hogy van-e töké gyümölcsötetésének még jobb módja is: helybe vinni a hívőknek a búcsú áldásait. Kiküldték hát ú. n. „apostoli commissariusait”, a kik csakhamar versengve iparkodtak egymást túlszárnyalni s többek közt becsületes Tetzl János (kit dominikánus barát létére Innsbruckban házasságtörés miatt vízbefulasztás által való halálra ítélték, de Rómában kegyelmet nyerve, maga is ily „apostoli commissarius” léptettetett elő) hálából most Róma iránt búcsúszatócs mesterségét Szászországban a legszemérmelenebb buzgósággal folytatta, nyíltan hirdette, hogy a kinek garasa az ő ládájába esik, annak lelke bizony az égbe jut, sőt

annyira ment, hogy még elkövetendő bűnökre is adott jó pénzért felmentést...

Hát azt Luther nem nézhette. Mint „a szentírás esküdt doktora”, ki az esküjét komolyan is vette, egyenes szentségtörésnek, esküszegésnek és bűnrészességnek tekintette volna — hallgatni. Megírta hát 95 tételét s mikor Wittenberg templomiacán ott nyüzsgött a búcsúsok elámitott tömege, oda járult az elé az ereklyékkel telt templom elé — és felemelte kalapácsát és ráütött arra a kapura...

Epen e napon?

Igen, épen e napon!

Két és félszázad telt el, tele könnyel, vérrel. A wittenbergi vártemplom átélte a harmincéves háborút s a hét éves háborút, ám ez utóbbiban ellenség keze üszköt dobott rá s az evangélium e fellegvára, híres folykapujával együtt elhamvadt... Felépült ugyan s újból fel is avattattott 1770-ben, az ekkori felirat szerint „A fenséges Istennek — egyedül”: ámde régi díszét teljesen elvesztette. Ez a kor egy igen rideg, igen túlzóan józan kor volt, az ú. n. felvilágosodás kora, s e rideg józanság magára az épületre is rányomta bélyegét: a templom fenséges gótikáját bántón elnyomta az új lapos, nehéz falazat, melyen néhány barokk ciráda éktelekedett.

... Ujabb évszázad repült el, míg egy fogékonyabb kor újból visszaállíthatta a templomot a maga régi késő gót fenségébe. IV. Frigyes Vilmos porosz királyé, a későbbi I. Vilmos német császáré e tekintetben a kezdeményezés érdeme, ki még 1858-ban a templom történelmi nevezetességű kapuját ércből megöntette, hogy elpusztíthatlan tanúképp hirdesse a rajta ércbetűkbe öntött 95 tétellel a hit, felvilágosodás és lelkiismereti szabadság diadalát.

A restaurált templom, melyet mi wittenbergi utunkon a munka folyamatán láttunk, az 1892. évre készült el s megújítható teljes fényében áhítatkeltő fenséggel emelkedik immár az ég felé, gyönyörű tornyának árkádesze alól a velencei híres Salviati cég által készített üvegmozaikról messze csillog a körbe futó felírás: „Ein feste Burg ist unser Gott.“ Maga a templom belseje — fenséges szobraival, reliefjeivel, festményeivel, oltárával, Luther és Melanthon síremlékével s a szász választók mauzoleumával — mondhatnók a reformáció valóságos pantheonja. Ez új alakjában való felavatása nagy fény kifejtésével, a most uralkodó német császárnak, II. Vilmosnak személyes jelenléte mellett 1892. október 31-én ment végbe, a mely ünnepet követő lakomán, kezében azon serleggel, a melyet Wittenberg városa 1525-ben tartott esküvője alkalmával adott Luthernek, II. Vilmos császár mondotta a reformáció nagy jelentőségét dicsőítő felköszöntőt...

És azóta Wittenbergben ismét minden csendes.

Az egykori híres búcsú — az elnémult már 388 éve, de mintha Luther szellemalakja ott állna ma is ama érckapu előtt s onnan hirdetné nekünk a Krisztus hamisítatlan evangéliumát...

Jó Márton barát, mennyit kellett neked disputálnod, mennyit utódaidnak s mennyit fogunk még mi is és utódaink a Te szellemedben „disputálni”, miglen majd minden templom homlokzatán ott fog ragyogni tiszta fényében az Ige:

„Az igaz ember hitből él!”

(Halae).

Asszonyokról-asszonyoknak.

Azt hiszem, nem egyedül magam vagyok úgy vele, hogy ha azt a szót hallom: vidéki, magyar papné, egyszerűre a békés, jóltevő derűnek valami enyhe, meleg érzése lopózik a szívem köré; barátságos, tornácós házat képzelek, a vendégszerető ebédlő selymesrajzú nagy kerek cseresznyefa-asztalának, magas pohárszékének azt a ragyogó tisztaságát, a melyet megfizetett kéz törölgetése, mintha meg se tudna adni a butornak, csakis az olyan kéz, a mely a háza tisztán tartásával a szeretet munkáját végzi az övéi iránt s végzi azzal a nemes öntudattal, hogy a legtisztéletreméltóbb férfi háza becsületének fele az asszony kezébe van letéve. Aztán képzeletembe lopózik a vidéki papné nevének hallatára mindaz a sok részlet, a mely azt mutatja, hogy a hivatását igazán betöltő papné házában a családról, a barátokról, meg a gyülekezet szegényeiről egyaránt jól van gondoskodva, mert hiszen a nagy szekrények polcain a jó rendben tartott fehérneműn kívül ott van a régi, selymes damasztabroszoknak levendulától, száradt rózsalevéltől illatos halmaza; a harmadikban meg az a ruhaféle, a mi már kiment a használatból s a szegényekre néz, megernyédten, de összeigazgatva. Az éléskamra is olyan szépen szolgálja a család, a vendégek, meg a szegények iránt való kötelelességeket. A napi élelemre való holmik mellett ott van mindaz a szárított, aszalt eleség, olcsóság idején megvéve s úgy téve el, hogy a család jövedelmét minél kevésbbé csökkentse; vendégség idejére mindaz, a minék jósága, szépsége mellett az ad értéket, hogy a házi-asszony keze munkája van rajta; de egy másik polcon, másik sarokban ott látni sok olyant, a mi mind a szegényekről való gondoskodást juttatja eszünkbe. A derecliszt, a szélleverte gyümölcs ütődöttebbje, aztán a szárított gyógyfűvek, a székifű, az ezerjófű, a bodzavirág, spirituszba téve a fehér liliom csodatévő szirmai; mert hisz a község papnéjának királyi kiváltsága az, hogy az ő segítségében jobban higjenek a bajban levők mindenki másénál. Nem lehet azt szóban kifejezni, micsoda erő rejlik a nép számára abban, hogy a gyülekezetükben van egy úriasszony, a kit születése, műveltsége ugyan föléjük emel, de a ki épen azért, mert kiválóbb s mert azon a polcon erősen áll, nem fél onnan lehajolni a legalacsonyabbhoz sem. Az a jó tanács, az a gyógyító tea, az a borogatásnak való puha vászonkendő, a mit egy ilyen istenáldású teremtett papné ad, nemcsak azért használ, mert el van találva, hanem mert úgy áll vele a dolog, mint a hogy az a szegény munkásasszony mondta itt Aberdeen lord feleségének, a ki eljárt hozzá a betegsége alatt levessel, málnalével: „Meggyógyultam volna én, Kegyelmes asszony, ha csupa vizet adogatott volna is helyettük kanálszámra, mert az a legnagyobb orvosság, ha valaki törődik az emberrel”.

De gondoljuk csak meg, ha azt halljuk, hogy például ötven évvel ezelőtt egy papné ennyit és ennyit tett másokért, a kik a gyülekezetébe tartoztak, használva javukra az ő maga tapasztaltságát, tanultságát s teljesítve azt, a minél szebb célja bizony egyikünknek sem lehet, hogy ugyanis valamivel jobba és boldogabbá tesszük ezt a világot a magunk körében, mint a milyen volt mielőttünk; mindnyájan azt kell, hogy kérdezzük, vajjon elég-e ugyanannyit tennie a mások emelésére, jobban való oktatására a mai kor úriasszonyának, a mennyit ötven évvel ezelőtt tettek? Nem. Mert azóta mindenki többet tanult, már pedig műveltségünk, tudásunk mindaddig önzően összehalmozott kincs, a míg azt részben mások javára is nem fordítjuk.

Mióta az angol szellemi életet és társadalmat működésében megfigyelhetem, meggyőződéssé szilárdult bennem az, hogy az ő sokszor méltán megbámult óriás erejű műveltségük, nagy szellemi fejlődésük nem azért viszi őket úgy előre, mintha csakugyan egyenként mindenki többet tudna, mint más országban tudnak, hanem mert mindenki úgy tekinti a maga műveltségét, mint a pénzbeli jövedelmet, mely után polgári kötelességünk adót fizetni és szegény volna, ha nem tennénk; ők is érzik, hogy mennél több jutott valakinek tudásból, annál nagyobb részét kell annak a közjóra adnia. S ebben, az igaz, hogy az angol nő valósággal fenséges, mert megvan benne az, a minék jelenléte minden lelki emelkedésre képessé tesz bennünket s a mi igazán a lelki előkelőség legbiztosabb jele, az *önzsellenség*.

Testi fáradságot nem tekintve, rossz időt, távolságot nem véve semmibe, úgy mennek London és a vidék művelt úri hölgyei a szegények közé.

Egyik olyan intézmény, a melynek eredményei már helyet kérnek maguknak Anglia társadalmi történetében, a templomok, a gyülekezetek körében fejlődött ki. Úgy hívják: *The mothers' meeting*. Az anyák összejövetele. Mivel, mint egy más alkalommal már említettem, az angol egyházakban nem egyedül a pap dolgozik és fírad gyülekezete oktatásán, emelésén, hanem ennek majdnem minden tagja cselekszik e célért valamit, úgy az ilyen összejöveteleket a papnéak kötelessége szervezni.

Soha nem töltenek vele többet, mint hetenként két órát.

Célja az, hogy a gyülekezet nőtagjait a papné maga köré gyűjthesse, velük tanácsadó módon olyan tárgyakról beszéljen, a mely mindennapi életükben előfordul. Megérthetjük, hogy pl. a betegápolás, a balesetekben való első segedelem, a betegeknek való főzés, a gyermekek egészsége, a tisztaság, a háztartás dolgairól teljesen egyforma műveltségű asszonyok is nagy haszonnal cserélhetnek eszmét egymással; alig lesz rá eset, hogy egyik ne halljon a másiktól valami megjegyzésre érdemeset. De most képzeljük el, mily óriási fontosságú és mily áldásos lehet mindez egy gyülekezet tanulatlannabb asszonyaira, gyármunkásnők, földműves asszonyok számára. Azok előtt a hasznos életnek, vagyoni gyarapodásnak egész világát nyithatja meg a papné.

Itt Angliában vagy délután vagy este jönnek össze két órára. Nem mindig a lelkész felesége tart egy kis ilyen hasznos csevegés felét; néha egy-egy barátónóját kéri föl, a ki egyik-másik dologban különösen tapasztalt, hogy az szóljon nekik. A *gyűlés* kínosan feszes jellegét messze elkerülik. A templomhoz tartozó szobában (a melyet itt a vasárnapi iskolákra használnak) gyűlnek össze; a világért sem szigorúan elhelyezett padokban ülnek, hanem csak csoportokba verődve; a mit mondanak nekik, az nem előadás, csak csevegés. A legsikerültebbek azok, a hol az illető hölgy néhány pontot följegyez, hogy miről akar beszélni, de közben azért kérdezi a többit is, hallottak-e már erről, mi a tapasztalatuk, mit találtak jónak.

Ennivalót nem adnak az ilyen összejöveteleken; de a hol pl. a távolság oly nagy, hogy egy csésze teát egy szelet vajás kenyérrel jónak látnak adni, ott mindenki fizet érte egy-két *pennyt* (10—20 fillér) csak azon okból, hogy ne azért az ingyen teáért jöjjenek. S ez az óvatosság tényleg jónak bizonyult.

Londonban, a hol a szegény osztály leányait a gyárak foglalják le, egy ilyen kaucuk — gomb — vagy dobozgyári leány, mondjuk, férjhez megy a nélkül, hogy a háztartásról csak fogalma lenne; ha gyermekei

vannak, megint százféle dologban szorul tanácsra. Leírhatatlan az, a mennyi jót ez az intézmény tett már. Magyarország faluiban a szegény osztály leányai többé-kevésbé mind értenek a háztartáshoz egy kicsit, de viszont mennyit, de mennyit kellene még tanulniok művelt, jólélő úri nőktől pl. a tisztaság, az egészséges lakás, szellőzés dolgában, aztán, hogy a betegnek mit szabad, mit nem szabad adni; — a babonák, kuruzslások embergyilkos hatalmát ilyen barátságos eszmecsere ölné ki legjobban. Mennyi itt azok száma, a hol pl. a férfi jóra-
való munkás lett volna, de egyszerre csak kocsmázni kezdett. Miért? Vagy nem kapott otthon rendes táplálékot, vagy a szoba volt felfordulva mindig, mosási gőzzel, száradó ruhákkal tele. Hát aztán elmenekült. S az úriasszonyok kinyitották a szemét a szerencsétlen nőnek, hogy mennyire rajtuk állna a fordulat.

A gyermekek közül egy egész nemzedék, száz meg százezer nő most fel egészségesebben, erőteljesebben, mióta a legegyszerűbb anyák is ki vannak oktatva a szellőzés, tisztogatás, alapos mosdatás, fürdetés életmentő ereje felől.

Hogy hol veszik az anyagot az ilyen csevegésekre? Csak akkor tudjuk, mennyi hasznosat tudunk, mikor elő kezdjük szedni mások javára. Aztán megvegyünk csak egy keménykötésű irkát; ha újságban, divatlapban valami hasznos egészségi, háztartási tanácsot olvasunk, vágjuk ki, ragaszszuk be az irkába; micsoda kincsünk lesz az ősre. (Mert nyáron három hónapra itt is szünetel ez az intézmény.)

Magyarország alsóbb néposztályainak is sok szükség van még tanulásra, vagyoni gyarapodásra; ha az ebben való segédkezés nem látszik nagy és méltó célnak egy úriasszony szemében, akkor teljesen más a gondolkozásuk most, mint a milyennek az önzetlen, fenkölt lelkű magyar nő régen mutatkozott.

Csak néhánynak kellene elkezdenie s minden város megkivánná, mert a lakosság egész színvonala más, a hol vannak ilyen papnék. A szerkesztő úr, a kinek e sorokat küldöm, sokkal szebben, meggyőzőbben tud szólni nálam; s azok a lelkészek, kik méltó központjai a maguk gyülekezetének, ezerszer jobban a lelkére tudnak beszélni másnak nálam; nekik szeretném a dolgot figyelmükbe ajánlani.

Elárulom azt is, hogy a lelkésznek gyönyörű tevékenysége már olyan fontos, hogy az előléptetésekor, lelkészeknek gazdagabb parochiába való áttételénél mindig az első kérdések egyike: „Mit végez a felesége a gyülekezet körében“.

Nagy gondolat volt az asszonyoktól, a kik elkezdték és ráállik Vauvenargue szava: „A legnagyobb gondolatok a szívből jönnek“.

Gineverné György Ilona.

Tompa erkölcsi célzatú költeményei.

Ki veszt sokat, mindent, mi drága itt,
Hitét ha őrzi, őrzi őt a hit;
A panasz elhal, tart az ima még,
Míg a föld ködös: fenn derült az ég;
Siralmak völgyén, vad kietlenen:
Hol ember nincs már, Isten van jelen!

A költő egész lelkét, vallásos áhitatát, Istenben vetett és soha meg nem rendült, a sorsnak üldözése között még szilárdabbá vált hitét fejezi ki e néhány sor: azt a mélységes érzést, melynek forrása a szentírás, mely írói munkásságának is alapjelmét teszi s a mely elméjét a vallás mysticismusa fölötti philosophálásra, az

élet és halál, a teremtés és elmulás problémáin való töprengésre készíti s moralizáló hajlandóságát kifejleszti. Öröklött tulajdonság, vele született természetének járuléka, a korán elhalt buzgó és templomjáró édes anyának hagyatéka ez, melyet ő a kis gyermekben gyöngéd szeretettel és gondossággal ápolgatott, erősített, míg élt s üdvös munkáját az ősz nagyanya és az igrici kálvinista elemi iskola folytatta, a hol ez időtájt, mint a többi református normális iskolákban, a biblia képezte a tanulmányok terjedelmes részét. A pataki kollégium fejezte be a vallásos irányú nevelést s ennek falai között szitta magába azt a vallásos érzést és meggyőződést, a mely egész életén át, szakadatlanul kísérte; örömeiben felemelte, bánatában, megpróbáltatásaiban türelmre intette, megnyugtatta és biztatta. Ennek a hitbéli megerősödésnek és mélységnek folyománya az is, hogy életpályául a szeretet és igazság hirdetését, elesett emberek felségelését, megtört lelkeknek vigasztalását választotta és pappá lett. És ez a szellem költészeire is rányomta bélyegét: tárgyban, felfogásban, hangulatban és színben.

A sárospataki viszonyok általában igen kedveztek ennek az iránynak; a kollégium melegágya volt az orthodox kálvinizmusnak, a tanárok valamennyien végzett theológusok, a kik inkább papok, mint szaktudósok. A kik a tudományban is főképp azzal a részszel foglalkoztak, mely érintkezésben állott az egyház tételeivel és a reformált keresztyénség nagy kérdéseivel.

Tompa lelkében jól termő földbe hullott a pataki professoroktól elhintett mag és mint pap, mint költő egyaránt nem tud megválni a bibliától, az abban hirdett nagy eszméktől, a benne rejlő magasztos gondolatoktól. Prédikációiban, imáiban, halotti beszédeiben kifejti, magyarázza ezeket, ha pedig a műzsával barátkozik, ezek ihletik meg esztét és szívét és vezetik tollát, hogy szenvedély nélkül való, mindig szeretetteljes és szelid intelmeket mondjon az embereknek — őket jóra, Isten tiszteletére, a maguk és embertársaik becsületére térítse.

Bizonyos tanító, még pedig erkölcsi tanító irány nyilatkozik Tompánál, épen az említettekkel kifolyólag — különösen románcaiban, balladáiban s elbeszélő költeményeiben. Természetesen nem valamennyiben csak azokban, melyek tárgyuknál fogva alkalmasak ethikai böleselkedésre és erkölcsös oktatásra. Rendszerint az a szokása, hogy sentenciáit, aesopikus modorban, a történet végén mondja el egy-két versszakban, olykor egy-két sorban; de az is megeshet, hogy közbe szövi, mint „Bosnyák Zsófia“-ban, vagy „Annon és Támár“-ban, sőt be is vezeti vele, mint „A félkezű koldus“-ban.

Általában e költemények tárgya tragikus színezetű, az emberi gonosz szenvedelmeknek konfliktusa és bűnhődése. Maga a mese, legalább egy részénél képzelet játéka teljesen, bár motivumaiban az látszik, hogy valamely megtörtént esemény képezi első magvát s csak a keret és a mellékeselekvény alapszik fantázián. Valószínű, hogy saját falujában hallotta, vagy épen ott folyt le az a történet, a mely megkapta és a melyet feldolgozott; vagy meglehet, hogy Gömör-Nógrád vidékéről jutott hozzá, a mely tele van ilyen népies történetekkel, belőlük merítvén a „Népregék és mondák“ számos darabjának tárgyát.

Első, nyomtatásban megjelent költeménye is, a „Mohos váromladékon“, mely az „Athenaeum“-ban jutott a közönség elé, szintén ilyen szabású. A balladák közé sorolta Tompa összes költeményei kiadásainál és sokat tartott rá, mert ettől számította költői pályáját, bár csekély értékű és feltűnően hatása alatt áll Bajza sentimentális romantikájának és a német poéták balladai homályosságának.

A sokat küzdött, vérzett és hazájáért sokat szenvedett hős diestelen halálát és méltatlan feledését énekl meg benne, kinek emlékét csak a késő nemzedék halálja ünneplé fényével.

Oh hon! hogy hű fiad' csak
Akkor jutalmazod:
Sőt még akkor se többet,
A midőn már — halott!

— sóhajt fel az igazságtalanságon bánkodó lélek keserűségével.

A „Népromanc“ azonos hangulatú Arany „Tengeri hántása“-val, sőt az első négy strófa nem egy remincenciát kelt. Csakhogy Aranynál a kukoricafosztóban ülnek a legények és leányok, Tompánál meg a fonóban. Éjjélkor a temetőbe menő vakmerő leányt, halálakor, így búcsúztatja társaitól a költő:

Merész próba férfi tiszte:
A virágon harmat reszket...
Szerény, gyöngéd nőiesség
Legyen dísze élteteknek!
Legyek én intő példátok,
Ki korán a sirba szállok!

Van Tompának egy szatirikus, szeliden csipkelődő, minden bántó ironiánélkülöző verse, az „Ebed után“. Nemen a mi kategóriánkba tartozik, de emlitenünk kell mégis, miután magyarázatul szolgál némiképen egy másik költeményéhez, a „Művészet és pályabér“-hez, a mely Tompának egyik legmélyebb értelmű, filozófikus műve s a francia romantikusoktól ápolat és hangoztatott eszmék kifejezője és Hugó Viktor „Századok legendái“-val parallel szellemű, még formában is hasonló ízlésű.

Az „Ebed után“-ban egy vidéki, gazdag földesurat tesz nevetségessé, mert ez könyvtárával, műgyűjteményével dicsekszik előtte, holott

Az ő szemében egy: szobrász s kőfaragó,
Miképen egy: tészta, kenyér és vakaró;
Mit a lángelme írt, mit a kontár csinált:
Gyűjti, — gyűjti, mint a pipát, fegyvert, csigát.

Úgy látszik, Tompa nem egyszer részesült írói volta miatt kicsinylésben, talán gúnyolódásnak is ki volt téve félművelt, az irodalom és művészet iránt fogékony-sággal nem bíró ismerősei részéről, a kik kétségkívül a halhatatlanság koszorúját irigyelték tőle s szinte örömmel telt benne, ha érzékeny lelkének nyugtalanságot, fájdalmat okozhattak támadásaikkal. Talán ilyen alkalmak születtek, mind a két vers. Csakhogy míg az elsőben szomorú mosolylyal sajnálkozik az emberek tudatlanságán és korlátoltságán, a másodikban kitör lelkéből a megsértett önértzet, a költő megalázott büszkesége s szavával kegyetlenül végigverdesi az üreslelkűek és szivtelenek táborát, mint a villám a fa ágait, melybe belecsapott.

Három gyermek születik ugyanazon éjjelen egy gazdag tartományban. Szegény koldusivadék mind a három, de isteni tűz ég szívében, nagyra hivatott lángelmék mindnyájan. Egyikből költő lesz, a másikkól festő, harmadikból zenész.

A költő dall, — dall szivtelen köveknek...
Nem érti senki, bár lelkét kiontja.

A festő is hiába rajzolja vászonra fényes álmait, hiába teremt és művel csodákat, az érzéketlen tömeg hidegen megy el képei mellett. A zeneszerzőnek sincs jobb sorsa. Hiába zeng hurján a fájdalom, vagy öröm hangja, mellettük csak

Egy két bús sziv, — egy két korhely mulat.

E gyilkos közönynek át kifejezést Tompa, midőn csüggedten, bánatosan kiált fel, mintha a maga csalódását siratná:

S minő kin az, mit a lángész visel...!
Ha tiltva van áldozni Istenének!
Üldözve sors, ember mindenfelől:
Az oltár is, melyet rakott, ledől,
És a tüzet, mit úgy élesztgete,
Elfújja a részvétlenség szele!

Egy örök erkölcsi igazsággal vesz búcsút a három meg nem értett, lankadó művésztől, mintegy vigasztalásul szólva nekik:

Boldog, ki csendes nyugalom után
Meglátja a szép hajnal mint hasad;
Boldogabb, kinek álom s éj örök
S nem tudja: hogy mikor lesz virradat...!

„Sámson“ a hasonló nevű izraelita hős végzetes történetét beszéli el, a kit ellenségei, a filiszteusok nem tudtak lebirni, de a büvös Délila csókja erőtlenné tett, pedig intették jóelőre:

Vigyázz! veszélyben vagy, nincs rettentőbb veszély
A esábitó asszony lágy ölelésimél.

De hiába volt az óvás, a szerelem szenvedélye lenyűgözte s gyengeségében elárulta magát a szép démon előtt, a ki a filiszteusok kezére juttatta.

Bibliai eseményt át elő még ezen kívül „Jézus és a nép“ s „Amnon és Támár“.

„Jézus és a nép“ egyenesen dogmatikus kérdéseket bolygat. A vallás parancsa ellenére, annak félremagyarázásából eredő, sőt látszólagos rendelkezése alapján elkövetett gonoszságot rójjá meg, mintegy azt bizonygatván, hogy a fődolog nem a száraz forma, nem a külsőség, — hanem a tartalom, az eszme és cél s a szellem, a mely megelevenít és a rideg keretekbe életet lehel. Isten előtt sem az a kedves cselekedet, melyik a szeretet és igazság örök törvényeit nélkülözi, bármint tetszetős legyen is alakja, hanem a jósággal és irgalmassággal telített tett, ha még az emberektől készített szabályok valamelyikébe bele is ütközik. Nem a szertartás, nem a ceremonialis áldozat a lényeges, sőt ellenkezőleg: az egyszerű, cifrátlan és őszinte lelkeség.

Boldogok, kik e szót megtartják:
Nem áldozat, de irgalmasság!

A mint a Mester, több tanítványával, Jeruzsálem felől jött, egy fügefafa alatt egy beteg férfit és egy „nyögő asszonyi állat“-ot talált, kit a páska-ünnepről hazatérő zsidók meg akartak kövezni, azt mondván, azért, mert a nő nem vett részt a szent áldozatban, nem nyert bűneitől megtisztulást, minthogy az útszélen fetregő, nyavalyás embert ápolta, a helyett, hogy a jeruzsálemi ünnepre sietett volna. De az Üdvözítő védelmére kelt az asszonynak, kemény leckét tartván a zajgó tömeg előtt:

Kik ünnepen szegény- s betegnek
Enyhülést hoznak: jót mívelnek!
S bizony bizony mondom tinéktek,
Kik az oltárnál ünneplétek,
S élvén kovásztalan kenyérrel,
Imádkoztatok nappal éjjel, —
Bizony bizony mondom tinéktek:
Mind annyi jót nem művelétek,
— S nem vagytok kedves Jehovának, —
Mint maga ez asszonyi állat!

„Amnon és Támár“ kész drámai koncepció, kerek és hatásos tragikai tárgy, egy rövid költői elbeszélés keretében. Amnon tragikum a képzelhető legemberibb, bűnhődése — gyalázatos halála — gáztettének méltó és igazságos büntetése. A szelíd, ékes Támár csak

szenvedő áldozat, fajtalan testvéreinek ártatlan zsákmánya.

Hárman vannak testvérekül Izraelben: Amnon, Támár és Absolon. Amnon iszákos, búja gerjedelemmel teljes és tunya. Jellemzése után gyönyörű erkölcsi axiomát sző Tompa a bonyodalom szálai közé:

Védő angyal áll a munkás megett,
Elűz sok vétet, sok kísértetet:
De ha a vérhez, melyet hizlala
A heverésnek átkos pamlaga,
— Melyen ezer kísértő gondolat,
Megannyi álnok ördög látogat, —
Ha a vérhez még lángja ér a bornak:
Indulatid kárhozatba sodornak!

Részeges állapotában állati vágy támad benne, szép nővére, Támárra. Csábítgatni kezdi, de a leány ellenáll; mikor látja, hogy így nem boldogul, erőszakkal gyalázza meg. Bűnének mikor tudtára ébred, megundorodik magamagától s a durván letört, hervadó virágszál, mint élő lelkiismeret áll előtte. Nem bírja nézni s elűzi házából. A szegény teremtés másik bátyjához, Absolonhoz menekül és elmondja a történetek. Absolon bosszút esküszik s elhatározza, hogy megöli fitestvérét. Vendégül hívja, leitatja és megparancsolja szolgálóinak, hogy pusztítsák el. A szolgák haboznak eleinte, de látván, hogy a részegségtől mozdulni sem bír, így biztatják egymást:

Bátran! kiált fel a lopó, ha lát:
Ittas ör kezén pincét, kamarát;
Bátran! mond a rossz nyelv, mit úgy se véd:
Vegyük el a részeg becsületét!
Bátran! lepjük meg, szól a nyavalya,
A dobzódo ügyis keres maga!
Bátran! ság a bűn, ez most szót fogad,
Vezessük, hol van inség, kárhozat!

És végeznek vele.

Amnon sorsa intő példa arra, hogy:

Egyik bűn a másiknak anyja;
A vétek kárhozatba van, —
Eljetez tisztán, józanon!

„Bosnyák Zsófia“ istenfelő hősnője a szeretet és könyörületesség mártirja. Mert a halálé lesz azért, hogy a dögvészről elpusztított halottakat, zordon ura parancsa dacára is, eltemeti, — mondván siralmuk fölött:

„Porladjon el, mi porlandó!“

És ez alatt

... ki ül vala
Gyémánt-tollal fényes kezében
A jótett könyveiml menyégben:
Jegyzett az Úrnak angyala.

„A testvérek“ és „A világlátó“ közös eszmekörben mozognak s mindkettőnek az a morális célzata, hogy az egyoldalú szenvedélyek, ha egyébként nemes tartalmuak, is, midőn elragadják az embert, okvetlenül romlásába viszik.

„A testvérek“ mindenike egy-egy külön szenvedélynek áldoz: minden gondolata, minden tette ennek szolgálatába szegődik. Az elsőt a hirtű emészt, másodikat a kincessóvárgás gyötri, harmadikat a tudomány-szomj sarkalja emberfeletti munkára. De hiábavaló minden törekvésük, összes fáradságuk; vállalkozásukat nem koronázza siker.

Hiú mények megsemmisülése után, a költő mond fölöttük böles és igazságos ítéletet:

Hir foglya! a legfőbb dicsőség abban áll:
Ha itthon, bár kicsiny, de holtig hű valál!
Ne légy a tengerek mélyében gyöngyhalász:
A négy folyam között drágább kincsét találsz!

S te, a kinek lelke tudás miatt eped:
 „Beszélj e földdel s ez megtanít tégedet!”
 Ingatlan szeretet vezessen egyaránt
 S egy célra: észet, szívet, — erőt és tudományt!
 Mikép tart és mozdít sok szálat a zuboly,
 Míg lesz erős szövet, s mind hűn egymásba foly
 Drágát, becseset, mindent, mit a világ teremt
 S hűségédért kínál: nézz mint értéktelent!
 S bár a sors helyét dúsán halmozza rád:
 Soha boldog ne légy, — ha nem boldog hazád!

„A világlátó” fiú három füvesa községről számol be hazatérte után apjának. Imádságfalváról, a hol nem dolgoznak, csak imádkoznak mindig; Munkásról, hol a templom zárva van örökösen és az emberek török testüket a sok dologban; Újmezőről, melyben azt a szokást követik, hogy a ki vén emberré lesz, „semmi jussa többé a becsültetéshez”, a falu tanácsában pedig ifjak ülnek és azok látnak törvényt. Igaz, hogy el is pusztult mind a három falu. Vajjon mi lehet az oka ennek? Az az oka, — felel az író szavaival az apa — mert:

„Az a bölcsesség, mit a tapasztalás ad!
 Jaj a népnek, melyben utolsók a vének,
 S gyermekek állnak fel bírónak, vezérnek!
 Szorgalom s imádság külön-külön meddő,
 S boldogságot s áldást hoz együtt a kettő;
 Ezen függjön mindig az ember figyelme:
 Tisztes munka, jó rend s az Úrnak féltelme!”

Egy időben, a szabadságharc korában, keletkezett „A testvérek”-kel „Fejér Kati”, melynek cselekvénye a 49-es harcok alatt megy végbe. Egy leány, Kati megutálja régi szeretőjét, mert nem akar a haza védelmére sietni s viszont megszeret egy ágról szakadt szegény legényt, a ki több csatában kitüntette magát. Befejezése hazafias intelem a honleányok számára:

Lányok, lányok, szöke, barna lányok!
 A jó legényt vissza ne ríjjátok!
 Rossz fiú, ha nem előbb előtte
 A hazája, mint a szeretője.

„A kereszt-útról” a munka és fáradság nélkül való meggazdagodás szándékának szomorú következményeiről szól, mert Péter gazda nem akarta sehogy bevenni e bölcs igéket:

Gonosz úton a jót sohse keressétek!
 A boszorkányságról beszélni is vétek;
 Féljétek az istent, híven dolgozzatok:
 S az ég áldásában úgy lesztek gazdagok!

Tompa ethikai vonatkozású költeményeinek legremekbije: „A félkezű koldus”. Utoljára hagytam és azért hagytam utoljára, mert a többinél egy kissé behatódobban és részletesebben szeretnék vele foglalkozni.

Értékre nézve, e zsánerű versek közül, csak a „Művészet és pályabér” s „Amnon és Támár” foghatók hozzá. De csak inkább bölcselmi irányúak s idegen nép életéből merítve és műfaji tekintetben sincs olyan határozott formájuk, mint „A félkezű koldus”-nak. Rapszodikus, ugráló a gondolatmenete a „Művészet és pályabér”-nek s hol a balladához, hol az ódához, olykor meg a tanítóköltemény felé hajlik; „Amnon és Támár”-nál már biztosabban követhetjük az elméletet és főbb sajátosságait összevetve, a balladák sorába iktathatják.

De „A félkezű koldus” kisebb költői elbeszéléseink közül, mint Arany „Első lopás”-a, Petőfi „Szilaj Pistá”-ja, Gyulay „Szilágyi és Hajmási”-ja, egyik legkiválóbb. Nemesak a tárgy alkalmas voltánál fogva, hanem a külső forma kellékeit tekintve is. Az előadás nem túlságosan részletező és bőbeszédű karaktere mellett is, van e költeményben az epikai fajoknál elengedhetetlen epikus

szélességből. — nem szólva a hősköltemény terjengősségéről — a mese naivitásából és a hang komoly higadtságából.

Hangulatra és színre sokban egyezik Arany „Koldus ének”-ével, a mely szintén egy béna koldus történetét mondja el; s rárm Hugó Viktor „Après la baxaille”-ja is azt a benyomást teszi, mintha hasonló érzelmek között született volna, mint a Tompa verse, bár vele tartalom-ban semmi, legfőlebb irányra nézve és egyik motívum-ban, a hálátlanságban, van közösség. Amde, míg a „Koldus ének”-ben is, „Après la baxaille”-ban is kevés az erkölcsi célzat, „A félkezű koldus”-ban tekintélyes helyet foglal a moralizálás, sőt az sem lehetetlen, hogy éppen ennek a kedvéért szerkesztette a mesét.

Nem gondolnám, hogy teljesen fantázia játéka. Valamely ehhez hasonló, valódi történet kell, hogy az alapja legyen, a mit ő kiszínezett, az erkölcsi tanulságnak megfelelően át is alakított, Tompa, mint pap, bizonyára felhasználta az ilyen eseményeket prédikációiban is, azonban kétségtelenül sok gyöngédséggel és tapintattal, nehogy ép az ellenkező eredményt érje el, mint akárhány prédikátor, a ki mindenáron „hatni akar” s ilyenkor kiméletlenül, durva kézzel kap bele a lélek seibe s azt kegyetlenül felszaggatja, olykor meglehetősen alantás, subjectiv indokból.

Az eszében megzavarodott, vén koldus halála óráján elbeszéli történetét. Ifjú korában rosszul bánik édes anyjával, minek büntetéséül Isten jobb karjának elvesztésével sújtja. Fiai, az ő viselkedését látva, példát vesznek róla s hasonló keményszívűekké és gonoszokká lesznek. Tanulságul mondja a költő:

Oh ti szülék, szülék! bizony nem tudjátok,
 Mily szörnyű büntetés készül lassan rátok:
 Vén apák- s anyákkal bánván méltatlanul...
 Hisz a gonosz példán gyermeketek tanul!
 S midőn megvénhesztek, a rosszat idővel
 Visszaadja néktek, vissza hét tetővel!
 Így terjed a gonosz s firól-fira menvén,
 Sok házat megemészt mint az eleven szén.
 Bekap oda a bűn, szétvonás, irigység,
 A lakóknak éltét, hogy megkeserítsék.
 Testvér testvér ellen, gyűlölködő Kain,
 S romlás a ház lelki és testi javain.

Egy alkalommal, mivel gyermekei bénán alig veszik hasznát, egyik fia megüti, hogy előtte nyúlt a tábla s gorombán rákiált, várjon sorára, maradjon utolsónak. E bánásmód végleg élkeseríti, elbujdosik hazulról messze vidékre, hol senki sem ismeri és ott koldulással tengeti életét. Alamizsnagyűjtés közben, nem mulasztja elmondani mindenkinek:

Hogy szép időt érij, a midőn már
 Hajad, mint az ezüst fehérlik,
 Hogy tartsanak majd tiszteletben
 A fiak s unokák mind végig:
 Ne legyen ez feledve nálad:
 Tiszteld atyádat és anyádat!

A szülők iránti szeretet és tisztelet apoteozisa ez a befejezés.

Általában a vallásos alapszín, magas erkölcsi emelkedettség, a bibliaképeinek és tárgyainak szeretete nemesak a tárgyalt fajú elbeszélő költeményeknek, hanem Tompa egész költészetének, allegóriáinak, regéinek és lírájának egyik fő jellemvonása.

Gagyhy Dénes.

„Erős várunk az Úr Isten“ keletkezése.

(Dr. Grössler ily című értekezése nyomán.)*

Közismert dolog, hogy a nagy reformátor nagyon keveset tartott a maga költői tehetségéről, pedig 41 vallási dala közül 37 egyházi énekké lett, a mi eléggé bizonyítja becsöket. Valamennyit a vallásos érzés bensősége, a kifejezés közvetlensége, a nyelv népies zamata és ereje jellemzi, de közülök mégis legjobban elhíresült és a protestáns világra szinte példátlan hatást tett az „Erős várunk az Isten“ kezdetű ének, melyet méltán neveznek a reformáció csatadalának. És épen e remek ének keletkezéséről ma is szétágazók a vélemények. Az 1521-től 1530-ig terjedő időköz majdnem mindégik évét jelölték meg ez ének keletkezése idejének. A véleményeket általában 7 csoportba lehet osztani. Az első szerint az ének a koburgi birodalmi gyűlés alkalmából keletkezett 1530-ban. A második szerint már 1529-ben a speieri birodalmi gyűlés alatt, mert egy 1529-ben megjelent énekeskönyv már tartalmazza. Egy harmadik vélemény szerint Luther ez énekét 1527 november elseje előtt írta a 95 tételnek kifüggesztése 10-dik évfordulójának emlékére. Ismét más nézet szerint az 1528. év az ének szülő éve, mikor Luthert a Pack-féle zavarok nagy aggodással töltötték el. Ez évben ugyanis egy Pack Ottó nevű elbocsátott tanácsos hesseni Fülöpnek tudtul adta, hogy a szász és bajor hercegek, a mainzi és brandenburgi választófejedelmek és néhány püspök Ferdinánddal szövetkeztek, hogy az evangélikus fejedelmeken rajta üssenek, mire Fülöp ennek hitelt adva, János szász választófejedelemmel véd- és dacsövetséget kötött. E hírekről később kiderült, hogy Pack koholta a végből, hogy Fülöptől pénzt csikarjon ki, a mi neki sikerült is. Egy ideig azonban maga Luther is tartott veszedelmes hadjáratától vagy legalább nagyobb mérvű zavargástól, ez aggodalmak faksztották volna lelkéből költeményét. Egy ötödik vélemény szerint az „Erős várunk“ az 1525-iki reformáció ünnepségen született volna meg. Ismét mások a mellett kardoskodnak, hogy az ének már 1524-ben is megvolt. Az utolsó és legvalószínűbb vélemény, mert külső és belső érvek szólnak mellette az, hogy Luther ez énekét 1521-ben Wormsba utaztában Oppenheim helységben írta. E vélemény, már igen korán felmerült és Grössler több új bizonyítékot hoz fel mellette és főleg két fontos tanura: Pauli Simon rostocki szuperintendensre és Weller Jeromosra hivatkozva, nagyon valószínűvé teszi, hogy az ének keletkezésének ideje 1521, helye Oppenheim. Pauli 1555-ben került Wittenbergbe, 1556-ban magister lett, 1557-ben pedig már előadásokat tartott az egyetemen. Melanthon nagyon kedvelte és benső barátságára méltatta. Pauli ő tőle hallhatta az „Erős várunk“ keletkezésének a körülményeit. Weller Jeromos pedig Lutherrel sok éven át egyazon házban lakott és úgyszólván mindennap érintkezett. Az ének keletkezésének története az előzők alapján a következő:

Midőn Luther Wormsba indult, már Naumburgban egy ismeretlen lelkész Savonarola képét adatta át neki,

* Dr. Grössler: Wann und wo entstand das Lutherlied: „Ein feste Burg ist unser Gott“. Magdeburg. 1904.

hogy veszedelmes vállalkozásától visszatartsa. Luther mély megilletődéssel nézhette a reformáció ez előfutárjának a képét, a ki 23 évvel az előtt Firenzében tűzhalállal végezte életét: de Luthert elhatározásában e barátságos intés nem ingathatta meg. Oppenheimben azonban, a hol hesseni Fülöp hatalma köréből a még ingadozó pfalzi választófejedelem területére lépett, még egyszer fontolóra vette, hogy csakugyan szembe szálljon-e a reá várakozó veszedelmekkel. Most Sickingen Ferenc lovag házi káplánját, Bucer Mártont ideküldte és menedéket ajánlott föl neki Ebersburg nevű várában: ugyanitt találta barátja, Spalatin, Frigyes szász választófejedelem káplánja és titkárának esdő kérése, hogy maradjon távol Wormstól. E levelet követte Spalatin gyorsfutára ismét azzal az üzenettel, hogy ne tegye ki életét a Wormsban rá ólalkodó veszélyeknek. Luthernek tehát itt kellett eldönteni, hogy tovább menjen-e vagy visszaforduljon?

Másrészt útján mindenütt nagy lelkesedéssel, szeretettel és csodálattal fogadták és szabadítóként üdvözölték. Csak rövid ideig tarthatott lelkének vívódása, azután Istenbe vetett rendíthetetlen bízalma és az a felemelő tudat, hogy szent és igaz ügyért küzd, útjának folytatására készítette. *Ily hangulatban fogant meg legfenségsébb éneke 1521 április 15-én az esti órákban.* Kimondta benne azt, a mi szívét akkor megtöltötte. Nem fogadta tehát el Sickingen meghívását, aggodó barátjának pedig még aznap levelet írt, melynek tartalma abban csücsösodik ki, hogy elmegy Wormsba, még ha annyi ördög volna is benne, mint eszerép a tetőkön. E gondolat teljesen egyezik énekével:

„S volna bár az egész világ
Mind ördög, hogy elnyeljen,
Csüggedésre okot nem ad
Szent ügyünk kell, hogy nyerjen“.

És egy külső körülmény is megihlethette a költőt. Nemesak, hogy Sickingen *erős várát* ajánlotta föl neki, hanem még inkább az Oppenheim fölött emelkedő birodalmi vár szemlélete juttathatta eszébe, hogy mily gyarló és elégtelen az a védelem, melyet földi vár nyújthat az Úr Isten bevetetlen várához képest.

És hogy a költemény oly későn jelent meg nyomtatásban, annak oka Luther, már említett szerénységén kívül az, hogy *alkalmi költemény* a szó legnemesebb értelmében: Luther akkori érzelmeinek mintegy önkénytelenül kitört hangja. Luther csak a maga lelki szükségletének akart eleget tenni, szerzésénél nem gondolt a gyülekezetre, azért nem vette fel énekeinek legelső gyűjteményébe. Csak később, mikor meggyőződtek róla, hogy mily klasszikusan, hivatottan fejezi ki ez ének az egész evangéliomi keresztyénség lelkét, lett egyházi és gyülekezeti énekké. Nagy elterjedtségét köszöni fenséges dalmának is, melyet a közmeggyőződés szerint szintén Luther maga szerzett.

Ma már ez ének tartalma teljesen átment az egész protestáns egyház köztudatába és ha többször nem, évenként legalább egyszer, a reformáció évfordulóján ezer meg ezer hívő ajkán zendül meg, hirdelve, hogy az igazságon nem tudott és nem tud győzni sem erőszak, sem hatalom és hogy az Ige fenn fog maradni időtlen időkig.

Dr. Szelenyi Ödön.

